

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ (Διον. Δ. Μανωλοπούλου)	265
• Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ (Βασ. Κ. Σταθάκη)	275
• ΣΥΝΑΠΑΝΤΗΜΑ (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου)	282
• Ο ΥΠΕΡΧΩΡΟΣ (Ι. Γ. Ξυνοπούλου)	283
• Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (Δημ. Κ. Κουτσοπέλου)	288
• ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ (Πανομήτη)	290
• ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.)	291
• ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Σ.Β.Π.)	293
• ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	295

ΕΤΟΣ 60ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1997

ΑΡΙΘ. 585

ΔΡΧ. 200

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπό τις εκδόσεις «Η Δαμασκός» κυκλοφοροῦν:

**HAUS KILLIAN
ΠΙΣΩ ΜΑΣ ΣΤΕΚΕΙ Ο ΘΕΟΣ**

*

**ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ
ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ**

Δοκίμια πνευματικού προσανατολισμοῦ

*

**ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ
ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ
ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ**

Σκηνές καί χρονογραφήματα.

*

**ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ
ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ**

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

**ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ
ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ
ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ**

Ἡ γέννηση καί ἡ ἐξέλιξη τῆς πολυφωνικῆς
θρησκευτικῆς μουσικῆς στήν Εὐρώπη.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 60ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1997

Άριθ. 585

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ

Τὴν 5ην Ὀκτωβρίου ἐ.ε. εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Συλλόγου «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καρύτση ἀρ. 14, ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων», μὲ τὴν συμπλήρωσιν εἴκοσι ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐκδημίας τοῦ πολυσεβάστου, ἐξόχου πνευματικοῦ ἀγωνιστοῦ καὶ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ νεωτέρου χριστιανικοῦ κινήματος καὶ τῆς Χ.Ε.Ε., ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη, ἐπραγματοποιήσῃ συγγέντρωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὠμίλησεν ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἐνώσεως κ. Διονύσιος Δ. Μανωλόπουλος, δικηγόρος, πρόεδρος τοῦ Συλλόγου «Τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς» μὲ θέμα: Μνήμη Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη.

Τὴν ὁμίλιαν δημοσιεύομε κατωτέρω.

Εὐχαριστῶ τὴν Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴ χαρὰ ποῦ μοῦ δίνει νὰ ὁμιλήσω σήμερα ἀπὸ αὐτὸ ἐδῶ τὸ βῆμα. Συγχαίρω δὲ τὴν Χ.Ε.Ε. γιὰ τὴ σκέψη τῆς νὰ ἀφιερῶσιν τὸ σημερινὸ πρωινὸ στὴ μνήμη τοῦ Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη, μὲ τὴν συμπλήρωσιν 20 χρόνων ἀπὸ τὴν ἐκδημία του.

Ἡ Χ.Ε.Ε., αὐτὸ ἔνδοξο χριστιανικὸ σωματεῖο, ἔδωσε, καὶ νομίζω ὅτι δίνει καὶ ἔχει νὰ δώσει πολλὰ ἀκόμη στὸν τόπο, στὴν Ἐκκλησία, στὴν ἑλληνικὴ καὶ παγκόσμια ἐπιστημονικὴ κοινότητα. Καὶ τὸ εὐχομαι ὁλόψυχα!

Πανοσιολογιώτατοι, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν ὁποῖο καλοῦμαι νὰ ὁμιλήσω ὑπῆρξε κάτι τὸ ξεχωριστό. Ὑπῆρ-

ξε ἓνας σοφός, ὑπῆρξε ἓνας πνευματικὸς ἐπαναστάτης καὶ ἀναμορφωτῆς καὶ ὑπῆρξε καὶ ἓνας ἅγιος. Σπάνιος συνδυασμὸς στ' ἀλήθεια! Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔζησε ἀνάμεσά μας! Ἡ αὐρα του ὑπάρχει ἀκόμη γύρω μας, γιὰ ὅσους τὸν ζήσαμε! Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς νεότερους ὑπάρχουν τὰ ζωντανὰ ἔργα του, ὅπως ὑπάρχουν καὶ τὰ βιβλία του καὶ τὰ κείμενά του ἐν γένει. Σ' αὐτὰ ἀντανανκλῶνται κατὰ τὸν καλύτερο καὶ ἐγκυρότερο τρόπο ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα του. Καὶ ἡ ἐξοικείωσις μὲ τὸ πνεῦμα του εἶναι, πιστεύω, γιὰ ὅλους μας χρέος ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. Εἶναι δὲ καὶ ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ τὸν τιμήσομε.

Θὰ ἤθελα ἐξαρχῆς νὰ πῶ ὅτι θὰ προσπαθήσω νὰ ἀποφύγω τὸν πειρασμὸ νὰ σταθῶ σὲ προσωπικὲς ἀναμνήσεις. Καὶ εἶναι πειρασμός, γιὰτι εἶναι τόσο πολλὰ καὶ

τόσο μεγάλα, ὅσα ὁ Θεὸς μὲ ἀξίωσε νὰ ζήσω, εὐρισκόμενος δίπλα σ' αὐτὸ τὸ Γίγαντα, γιὰ πάνω ἀπὸ 40 συναπτὰ ἔτη! "Ὁμως σκοπὸς μας ἐδῶ εἶναι νὰ τιμήσουμε ἐκεῖνον, καὶ αὐτὸ ἀπαιτεῖ κάποιες ἀποστάσεις. Ἀπαιτεῖ, δηλαδή, κάποια προσπάθεια ἀντικειμενικῆς σκιαγραφήσεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἀγαπημένου διδασκάλου. Ἐξάλλου τὰ ἔργα καὶ τὰ κείμενα μιλοῦν μόνον τους! Βεβαίως ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία, ποῦ ἀναγκαστικῶς θὰ χρωματίζει κάποιες ἀπὸ τὶς κρίσεις μου, ἴσως ἐμπλουτίσει τὴν εἰκόνα, ποῦ ἤδη ἔχει ὁ καθένας στὸ μυαλό του γι' αὐτὴ τὴν πολὺπλευρῆ προσωπικότητα, ποῦ ἦταν ὁ Τσιριντάνης! Καὶ ἀκόμη ἴσως ἡ στενὴ ἐπαφὴ μὲ κάνει νὰ φωτίσω περισσότερο τὶς παρεξηγημένες ὀψεις αὐτῆς τῆς μεγάλης μορφῆς.

Γιατὶ ἄς τὸ παραδεχτοῦμε: ὁ Τσιριντάνης εἶχε τὴ μοῖρα ὄλων τῶν πραγματικῶν μεγάλων καὶ ταυτόχρονα τῶν ἁγίων! Συγκλόνησε, ἀλλὰ καὶ σκανδάλισε! Ἀγαπήθηκε πολὺ, ἀλλὰ καὶ πολεμήθηκε τὸ ἴδιο πολὺ! Δοξάστηκε, ἀλλὰ καὶ περιφρονήθηκε! "Ὅλα αὐτὰ βέβαια εἶναι τὰ τεκμήρια τῆς γνησιότητας καὶ τῆς μεγαλοσύνης του! Καὶ κυρίως ἡ ἀπόδειξη ὅτι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Κυρίου!

"Ἄς ρίξουμε ὅμως μιὰ ἀδρῆ ματιὰ στὴ ζωὴ του καὶ στὰ γεγονότα-σταθμοὺς, ποῦ τὴ σημάδεψαν, ἀναζητώντας πάντα τὸ συνδετικὸ κρίκο, ποῦ τὰ συνδέει μεταξύ τους, τό: «**Ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου, ὡς ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς**»! Τὸ μοναδικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του!

Ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης γεννήθηκε στὴν Ἱεράπετρα τῆς Κρήτης, στὶς 4 Νοεμβρίου 1903 καὶ κοιμήθηκε στὴν Ἀθήνα στὶς 24 Σεπτεμβρίου 1977. "Ὁλη δὲ ἡ ζωὴ του ἦταν ἓνα θαῦμα, καθὼς ὑπῆρξε πάντοτε ἄνθρωπος μὲ εὐθραυστὴ σωματικὴ ὑγεία. Τὰ τελευταῖα μάλιστα καὶ παραγωγικότερα γιὰ τὴν καθαρὰ πνευματικὴ του δημιουργία χρόνια ἦταν μιὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ, δεδομένου ὅτι οἱ γιατροὶ εἶχαν ξεγράψει

ἐντελῶς τὴν ἀδύναμη καρδιά του. Αὐτὴ ὅμως ἡ καρδιά εἶχε καὶ κάποιους ἄλλους γιατρούς: τὴν προσευχὴ, τὴν ἐσωτερικὴ εἰρήνη, τὴν ἀδιατάρακτὴ ἐμπιστοσύνη στὸν Κύριο!

Ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης μεγάλωσε σὲ μιὰ ἀστικὴ οἰκογένεια τῆς Κρήτης. Ἡ μητέρα του ἦταν γυναίκα εὐσεβῆς, ἀλλὰ ὁ πατέρας του, παρότι γιατρός, ἔπασχε ἀπὸ τὴν νόσο ποῦ εἶχαν κολλήσει οἱ περισσότεροι σπουδασμένοι στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα: ἦταν ὀπαδὸς τοῦ θεωρητικοῦ ὑλισμοῦ. Βέβαια ἦταν ἓνας ἀσυνεπὴς ὑλιστῆς, ἀφοῦ, ὅπως θὰ γράφει ἀργότερα ὁ ἴδιος γιὰ τὸν πατέρα του, ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν ἀφίερωσε στὴν ἀνακούφιση τοῦ ἀνθρώπινου πόνου. Ὡστόσο ὁ νεαρὸς Ἀλέξανδρος μεγάλωσε σ' ἓνα κλίμα ἄρνησης τῆς πίστεως καὶ κάποιων θρησκευτικῶν περιορισμῶν. "Ὁμως ὁ Θεός, ποῦ τὸν προετοίμαζε γιὰ πράγματα μεγάλα, δὲν τὸν ἄφησε. Τὸ ἀνήσυχο καὶ διψασμένο πνεῦμα του ἔβρισκε ἀνάπαυση στὸ πρόσωπο τοῦ παπούλη του, τοῦ θείου του δηλαδή, Νικόλαου Κατσουλοῦ. Ὁ παπούλης του ἦταν ἄνθρωπος πιστὸς καὶ ἀπλὸς καὶ τὸ παράδειγμά του ἄσκησε βαθύτατη ἐπίδραση στὴν παιδικὴ καὶ νεανικὴ ψυχὴ του, μεταδίδοντάς του τὰ πρῶτα νάματα τῆς πίστεως. Ἔτσι ἡ πρώτη καὶ καθοριστικὴ ἐπαφὴ τοῦ Τσιριντάνη μὲ τὴν πίστη δὲν ἦταν καθόλου διανοητικὴ.

Μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ παπούλη του ἄρχισε τὴ μελέτη θρησκευτικῶν ἀναγνωσμάτων, ἀρχικῶς μόνον ἐκκλησιαστικῶν. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀσυνήθιστὴ εὐρυμάθεια ποῦ εἶχε πάνω σὲ θέματα καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰ καὶ λειτουργικὰ, τὴν ὁποία ὅμως, μὲ τὴ σεμνότητα ποῦ τὸν διέκρινε, οὐδέποτε ἠρέσκετο νὰ διατυμπανίζει, προκειμένου νὰ ἀποδείξει τάχα τὴν ὀρθοδοξία του. Ἐρωτηθεὶς ὅμως κάποτε ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸ ἄνδρα, πῶς ἤξερε τόσα πράγματα σὲ θέματα λειτουργικῆς καὶ ἱερῶν κανόνων, ἔδωσε τὴν ἐξῆς ἀπάντηση: «**Τὰ ἀγάπησα, γέροντά μου, γι' αὐτὸ τὰ ἔμαθα**». Καὶ πράγματι ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης ποτὲ δὲν

ὑπῆρξε ἀρνητής ἢ περιφρονητής τῆς παραδόσεως, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος διεφύλαττε μὲ τρόπο ὑποδειγματικὸ ἀλλὰ καὶ μυστικόν. Ἦξερε ἐξάλλου πὼς γὰρ νὰ ἀπευθυνθεῖ σ' ἓνα κόσμον ποὺ δὲν εἶχε διώματα καὶ ποὺ ἔκρινε ἀπ' ἔξω τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρακτικὴν, ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσῃ ἄλλα ὄπλα. Διαφορετικὰ δὲν θὰ μπορούσε νὰ κλονήσῃ τὴν ἀμφισβήτηση, τὴν ἄρνηση ἢ τὴν ἀδιαφορία ἐκείνων πού, καλῶς ἢ κακῶς, σκέπτονται πολὺ. Αὐτὸς ὁ κλονισμὸς εἶναι, κατὰ τὴν πείρα τοῦ Καθηγητοῦ, γιὰ πολλοὺς, τὸ πρῶτον ἀλλὰ ἀναγκαῖο βῆμα πρὸς τὴν πίστη.

Κάνουμε ἓνα μεγάλο ἄλλα γιὰ νὰ συναντήσουμε τὸν νεαρὸ πτυχιούχον τῆς Νομικῆς, ποὺ θρίσκει στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ μεταπτυχιακὰ σπουδὰς: Μόναχο, Βερολίνο, Παρίσι καὶ τέλος Ἀμβούργο, οἱ πόλεις στὰ πανεπιστήμια τῶν ὁποίων ἔκανε εἰδικὰς ἐρευνες στὸ Ἐμπορικὸ Δίκαιο, γιὰ νὰ ἀναγορευθεῖ τελικὰ διδάκτωρ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἀμβούργου, παίρνοντας μάλιστα μέγα ἔπαινον. Καθὼς τὴ διάρκεια τῶν μεταπτυχιακῶν του σπουδῶν ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης ζεῖ μὴ ἐντονὴ πνευματικὴ ζωὴ, μὲ προσευχὴν, μελέτην καὶ συμμετοχὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀναπόφευκτα ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ Προτεστάντες καὶ Καθολικοὺς καὶ ἐνδιαφέρεται -ὅπως κάθε εἰλικρινῆς καὶ γνήσιος χριστιανὸς θὰ ἔκανε- νὰ ἐνημερωθεῖ γιὰ τὴ δράση τους, τὴ διδασκαλίαν τους καὶ κυρίως τὴ νοοτροπίαν τους. Αὐτὸ ἔκανε καὶ ἐκεῖνος. Καὶ ὡς καλόπιστος καὶ ἀντικειμενικὸς ἄνθρωπος, μαζὶ μὲ τὴν κριτικὴν του, ἀνεγνώρισε καὶ τὰ θετικὰ τους. Στους Καθολικοὺς ἀνεγνώρισε τὴν ὀργανωμένην λειτουργικὴν κίνησην καὶ τὰ πολλὰ καὶ ποιοτικὰ χριστιανικὰ ἔντυπα, τὰ ὁποῖα ἔθρισκε κανεὶς εὐκόλως δίπλα σ' ἐκεῖνα τὰ ποικίλης ὕλης, καὶ στους Προτεστάντες ἀνεγνώρισε τὴ μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὸν ἐντονὸν ἱεραποστολικὸν ζῆλον. Τὰ δογματικὰ ζητήματα δὲν τὸν ἀπησχόλησαν

καθόλου, γιὰ τὴν προσήλωσίν του στὴν ρίζην τοῦ ἦταν δεδομένη. Ὅμως ὁ Τσιριντάνης εἶχε τὸ μέγα προσόν νὰ διαθέτῃ πνεῦμα μαθητείας καὶ νὰ κρατᾷ τὸ καλόν, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν προήρχετο αὐτό καὶ ἐπιπλέον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι αὐτὸς ποὺ συλλέγει ὅταν τὴ μέλισσα τὸ καλόν, ἔχει κάποια κριτήρια. Ἀπ' ὅλους, λοιπόν, ὁ Τσιριντάνης κατέγραφε πρακτικὰ καὶ ιδέας. Καὶ ὁραματιζόταν μὴ πνευματικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἀνανέωσιν ἐν τῇ Ἑλλάδι.

Ἐπιτρέψτε μου ἐδῶ μὴ μικρὴ παρένθεσιν. Ἐχὼ ἀκούσει -ἴσως καὶ ἐσεῖς- τὴν ἀνόητην ἢ ἀκόμα καὶ κακεντρεχὴν ἄποψιν ὅτι ὁ Τσιριντάνης καὶ τὰ χριστιανικὰ σωματεῖα λάνσασαν μὴ δυτικὴν πνευματικότητα.

Πάνω σ' αὐτὸ θὰ ἔλεγα μόνον τὸ ἐξῆς, καὶ αὐτὸ μόνον γιὰ ὅσους δὲν ἔζησαν τὸν ἀείμνηστο Καθηγητή: Διαβάστε τὰ κείμενά του (ἰδιαίτερα τὴ σειράν «Ἡ πίστις ὡς βίωμα») καὶ δεῖτε τὴν δριμυεῖαν κριτικὴν ποὺ ἐξαπολύει κατὰ θεμελιωδῶν ἀρχῶν τόσο τοῦ Προτεσταντισμοῦ ὅσο καὶ τοῦ Καθολικισμοῦ. Διαβάστε, σὰς παρακαλῶ! Ἐντελῶς δειγματοληπτικὰ ἀναφέρω τὴν κριτικὴν τοῦ Καθηγητοῦ ἐπὶ τῆς προτεσταντικῆς ἀντιλήψεως ὅτι «ὁ ἀπαξ πιστεύσας εἶναι καὶ σεσωσμένος», καὶ ἐν γένει ὅτι «μόνον ἐκ πίστεως ἢ σωτηρία». Ἡ τὴν ἀμείλικτην κριτικὴν ποὺ ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἀσκεῖ κατὰ τῆς μανιχαϊστικῆς ἀντιλήψεως, ποὺ καλλιεργεῖ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, δημιουργώντας μὴ περιδεῆ καὶ συνεχῶς ἔνοχη συνείδησιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἰδιαίτερα τὴ σαρκικήν. Καὶ τόσα ἄλλα παραδείγματα. Διαβάστε ἐπίσης τὰ κείμενά του γιὰ νὰ διαπιστώσετε σ' αὐτὰ τὴν ἰσοροπίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν κατεξοχὴν κληρονομίαν, πού, ὅπως ὁ ἴδιος συνήθιζε νὰ λέει, μᾶς ἔχει δώσει ἢ Ὁρθοδοξία: τὴν ταπεινώσιν. Δεῖτε ἀκόμη τί λέει γιὰ τὸν κίνδυνον τοῦ δογματικοῦ μοντερνισμοῦ, δηλαδὴ τῆς προσπάθειας ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν, καὶ τόσα ἄλλα, καὶ θὰ σκεφθεῖτε ὅτι αὐτοὶ ποὺ λένε τὰ ἀντίθετα ἢ δὲν ξέρουν νὰ διαβάσουν ἢ

είναι κακόπιστοι και γι' αυτό επικίνδυνοι.

"Όσο για τα χριστιανικά σωματεία, όπως λόγου χάριν ή Χ.Ε.Ε., πολυ άμφιβάλλω άν είναι δυτική έφεύρεση, υπό την έννοια ότι αντίτιθεται στην όρθόδοξη παράδοση. Γιατί ενώ πράγματι τα χριστιανικά σωματεία ακολουθήσαν ως ένα βαθμό κάποια πρότυπα όργάνωσης από τó έξωτερικό, δέν μεταφυτεύθηκαν, αλλά ένετάχθησαν όργανικά στην ελληνική πραγματικότητα. Σε μιά πραγματικότητα μάλιστα, στην όποία τó συνεταιρίζεσθαι και τó κοινωνείν άλλήλοις είναι, όπως όλοι γνωρίζουμε, έντονότατο στοιχείο τής εκκλησίας, τού πολιτισμού και τής πολιτικής τής όργανώσεως. Και επιτέλους τó χριστιανικό σωματείο δέν έρχεται να υποκαταστήσει την εύχαριστιακή σύναξη ή την ένορία, αλλά να τά προεκτείνει. Ούτε τó να συμμετέχεις ενεργά σ' ένα χριστιανικό σωματείο σημαίνει ότι δέ θα πās στην ένορία σου, δέ θα γνωρίζεις τó γείτονά σου, ή ότι θα άπομονωθείς από τó συνάδελφό σου και τó άμεσο κοινωνικό σου περιβάλλον! Τó σωματείο δέν είναι άπομονωτισμός, αλλά άνοιγμα πρós την κοινωνία. Είναι τρόπος κοινωνικής παρέμβασης. Έτσι τουλάχιστον τó είδε ó Ταιριντάνης. Σήμερα αυτός ó τρόπος κοινωνικής και πνευματικής παρέμβασης είναι πλέον ó μόνος άποτελεσματικός και έπιβεδλημένος από τις συνθήκες. Ό Ταιριντάνης τó διέγνωσε αυτό έγκαιρα. Αυτό ήταν τó λάθος του! Έδω κλείνει ή παρένθεση.

Με τó όραμα, λοιπόν, μιάς πνευματικής επανάστασεως έπιστρέφει από τó έξωτερικό ó άείμνητος Καθηγητής. Τó όραμά του είναι ύψηλόπνοο, τó φρόνημά του όμως ταπεινό. Τί νομίζετε ότι διαβάσει γυρίζοντας με τó τραίνο στην πατρίδα; Διαβάσει τή «Φαβιόλα». Και περνώντας από την Ίταλία, δίνει μιά μυστική υπόσχεση ενώπιον τού Θεού: Να έργαστεί με όλες τις δυνάμεις του για τή Βασιλεία Του. Ήταν τόσο νέος, ήταν ήδη λαμπρός έπιστήμονας με

προοπτικές σπουδαίες... Κι αυτός τó μόνο πού σκεφτόταν ήταν πώς θα έργαζόταν για τή Βασιλεία τού Θεού. Αυτός ήταν πάντοτε ó 'Αλέξανδρος Ταιριντάνης. Ουδέποτε υπήρξε στη ζωή του τó παραμικρό πνευματικό κενό, ή παραμικρή απόκλιση. Πάντοτε ή ζωή του καταύγαζε τó «**Ζητείτε πρώτον τήν Βασιλείαν τού Θεού και τήν δικαιοσύνην αυτού και πάντα ταύτα προστεθήσεται υμίν**» και τó άλλο: «**Μή ήμίν, μη ήμίν, Κύριε, άλλ' ή τω όνόματί Σου δός δόξαν**». Να τó υπόδειγμα τού απολύτως χριστοκεντρικού άνθρώπου! Και πράγματι για όλες τις άλλες υποθέσεις του φρόντισε ó Κύριος.

Έτσι τó 1933 σε ήλικία μόλις τριάντα χρόνων εκλέγεται ύφηγητής και αρχίζει την πανεπιστημιακή του εξέλιξη: τó 1939 έκτακτος καθηγητής και τó 1942 τακτικός καθηγητής στην έδρα τού Έμπορικού Δικαίου τού Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου παρέμεινε μέχρι τής παραιτήσεώς του τó 1968. Η παραιτήσή του, σημειωτέον, υπήρξε πράξη διαμαρτυρίας κατά τής μειώσεως τού όριου ήλικίας των καθηγητών, πού έφάρμοσε άμέσως ή Δικτατορία, προκειμένου να διώξει καθηγητές πού δέν είχε υπό τόν έλεγχο τής. Άποτέλεσμα: Πολλοί άκμαίοι συνάδελφοι να τεθούν στο περιθώριο. Αυτή δέν ήταν ούτε ή πρώτη ούτε ή τελευταία φορά πού ó Ταιριντάνης, ως πανεπιστημιακός αλλά και ως πνευματικός άνθρωπος, δέν υπήκουσε ή και άντεστάθη στα κελεύσματα τής έξουσίας, παρότι δρέθηκε πολυ κοντά σε άνθρώπους τής έξουσίας και έχαιρε τής άκρας εκτιμήσεως τους. Και επί Μεταξά άρνήθηκε προτάσεις για ιδεολογική συστράτευση στην ΕΟΝ, σε μιά περίοδο πού τόσο και τόσο πνευματικοί άνθρωποι και αργότερα άριστοί, συνεγάστηκαν με τó καθεστώς. Ό Ταιριντάνης αναλογιζόταν πάντοτε την άποστολή του ως πνευματικού άνθρώπου και ήξερε πώς αναγκαία συνθήκη για την εκπλήρωσή τής ήταν ή περιφρούρηση τής έλευθερίας του από κάθε μορφή έξουσίας. Είδαμε δυστυχώς σημαντικούς πνευματικούς άνθρώπους, πού υπέκυψαν στη γοη-

τεία τῆς ἐξουσίας, νὰ διασύρονται, νὰ κά-
νουν ἀνεπίτρεπτους συμβιβασμούς ἢ καὶ νὰ
ἀποσπῶνται ἀνεπανόρθωτα ἀπὸ τὴν πνευ-
ματική τους δραστηριότητα.

Εἶναι ἴσως περιττὸ νὰ ποῦμε -ἀλλὰ ἄς
τὸ ποῦμε γιὰ τοὺς νεότερους- ὅτι ὁ Τσιριν-
τάνης ὑπῆρξε νομικὴ προσωπικότητα διε-
θνοῦς ἀκτινοβολίας καὶ πατέρας τοῦ Ἰδιω-
τικοῦ Ἀσφαλιστικοῦ Δικαίου στὴν Ἑλλά-
δα. Ὑπῆρξε ἐπίσης πανεπιστημιακὸς δά-
σκαλος, ἀφοσιωμένος στὸ ἔργο του, σεβα-
στὸς καὶ ἀγαπητὸς ἀπὸ τοὺς συναδέλφους
του ἀλλὰ καὶ τοὺς φοιτητὲς του. Τὸ τελευ-
ταῖο, ὅπως μοῦ ἔδειξε ἡ πείρα μου ἀπὸ τὸ
Πανεπιστήμιο, ὅπου ὑπῆρξα βοηθὸς του γιὰ
πολλὰ χρόνια, εἶναι καὶ τὸ δυσκολότερο.
Γιατὶ τοὺς νέους δύσκολα τοὺς κοροϊδεύεις.
Ἄλλὰ οἱ νέοι ἔχουν, ξέρετε, καὶ τὸ ἐξῆς
καλὸ: προτιμοῦν τὴ διαφωνία ἀπὸ τὴν κο-
ροϊδία. Ἄς ἀκούσουμε τὴ μαρτυρία τοῦ
ἐπίσης ἀειμνήστου συναδέλφου του, Κων-
σταντίνου Ρόκα: «Ὁ Τσιριντάνης μὲ ἀγά-
πη, πολλὴ ἀγάπη γιὰ τοὺς νέους, δὲ θέλει
νὰ γίνεи προσκαίρως δημοφιλῆς. Γράφει ὄχι
γιὰ νὰ ἀρέσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ βοηθήσει, κάνει
κριτικὴ χωρὶς δισταγμὸ, διότι -φρονεῖ- ὁ
δισταγμὸς θὰ ἐξεδηλοῦτο εἰς βάρος τῆς ἀγά-
πης».

Ἐδῶ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ἄλλη μιὰ σύν-
τομη παρένθεση. Ξέρετε, στίς παρενθέσεις
λέγονται συνήθως τὰ πιὸ σημαντικὰ!

Σχετικῶς, λοιπόν, μὲ τὸ θέμα τῆς κριτι-
κῆς. Ὁ Τσιριντάνης εἶναι γεγονὸς ὅτι ἄσκη-
σε δριμύτατη κριτικὴ καὶ στοὺς χριστιανούς.
Αὐτὸ τὸ ἔκανε μὲ πόνο ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ
τὴν ἀπαιτούμενη αὐστηρότητα ποὺ ἐπιβάλ-
λει ἡ ἀγάπη. Ὁ χριστιανός, κατὰ τὸν Τσι-
ριντάνη, δὲν μπορεῖ νὰ θελοτυφλεῖ, οὔτε
νὰ νηπιάζει. Ἡ Ἐκκλησία ἄλλωστε βάζει ὡς
πρῶτη προϋπόθεση σωτηρίας τὴ διαρκῆ
νήψη. Αφετέρου ὁ χριστιανὸς δὲν μπορεῖ
νὰ εἶναι ἐγωκεντρικός, νὰ νοιάζεται, δηλα-
δῆ, μόνο γιὰ τὴν προσωπικὴ του σωτηρία,
γιατὶ ἀπλούστατα ἓνα τέτοιο φρόνημα δὲν

ὀδηγεῖ στὴν προσωπικὴ σωτηρία. Ὁ χρι-
στιανὸς ὀφείλει νὰ ἐκτεθεῖ στὸν κόσμον, νὰ
ρίξει γέφυρες γύρω του. Νὰ συναντήσει τοὺς
ἄλλους καὶ νὰ μιλήσει στοὺς ἄλλους μὲ τὴ
ζωή του. *Γιὰ νὰ μιλήσει ὁμως μὲ τὴ ζωὴ του
πρέπει νὰ ζεῖ κάτι.* Γι' αὐτὸ ὁ Τσιριντάνης,
ιδιαίτερα τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του
ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο μὲ τὸ
βίωμα καὶ τὴν ποιότητά του. Αὐτὸ ὑπῆρξε
ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς προσπάθειάς του.
Καὶ ὁ καμὸς του, θὰ πρόσθετα. Στὰ βιβλία
του «*Ἡ πίστις ὡς βίωμα*» καθένas θὰ συ-
ναντησε τὸν ἑαυτὸ του καὶ ὄχι τὸ βίωμα
ἀγγέλων καὶ ἀκόμα ὅτι θὰ βρεῖ τρόπους ἀν-
τιμετώπισης πρακτικῶν προβλημάτων, τοὺς
ὁποίους πιθανὸν νὰ μὴν εἶχε σκεφτεῖ, ἐπει-
δὴ καὶ αὐτοὶ εἶναι μέρος τοῦ βιώματος. Ὁ
Τσιριντάνης ἐπέμενε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ
τέλος στὸ ὅτι πρέπει νὰ ζοῦμε τὴν παρου-
σία τοῦ Θεοῦ, νὰ εἴμαστε ὑποδείγματα κατὰ
τὸ δυνατόν, δηλαδὴ *ἀγωνιστικῶς*, ὅπως
συνήθιζε νὰ λέει, γιατί διαφορετικὰ οὔτε
ἐμεῖς εἴμεθα εἰςτυχισμένοι οὔτε κανέναν
ἄλλο μποροῦμε νὰ κερδίσουμε εἰς Χριστόν.
Καὶ τὸ ἔλεγε αὐτὸ ὄχι μόνο γιὰ τοὺς μα-
κρὰν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐγγύς. Δὲν εἴμαστε γνή-
σιοι, ἔλεγε, καὶ γι' αὐτὸ καὶ τὰ παιδιὰ μας
παίρνουν ἄλλους δρόμους. Ὅταν εἴμαστε
γνήσιοι, δηλαδὴ συνεπεῖς, μπορεῖ οἱ ἄλλοι
νὰ διαφωνήσουν μαζί μας, μπορεῖ νὰ ἀντι-
δράσουν, νὰ μᾶς πολεμήσουν, νὰ μᾶς μισή-
σουν ἢ καὶ νὰ μᾶς περιφρονήσουν ἀκόμα,
δὲν μπορεῖ ὁμως νὰ μᾶς ἀηδιάσουν. Καὶ ποῦ
ξέρεῖ κανεὶς: μπορεῖ καὶ νὰ θελήσουν νὰ μᾶς
μμηθοῦν, καὶ ἔτσι νὰ πλησιάσουν τὸν Θεό.

Ἄς συνεχίσωμε ὁμως τὸ ὁδοιπορικὸ μας.
Ἡ ἐναρξὴ τῆς χριστιανικῆς του δράσης ἀλλὰ
καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτῆς σηματοδο-
τεῖται ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὴν Ἀδελφό-
τητα Θεολόγων «ἢ ΖΩΗ». Τὸ ἔργο τῆς
Ἀδελφότητος, τόσο στὸν τομέα τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς καὶ χριστιανικῆς ἐκπαιδεύσεως,
ὅσο καὶ στὸν τομέα τῆς ἱεραποστολῆς, τὸ
βρῆκε -καὶ ἦταν πραγματικὰ- πρωτοπορια-

κό! 'Από την έπαφή αυτή αρχίζει να γράφεται μια λαμπρά ιστορία και για την εκκλησία μας αλλά και για την πατρίδα μας. 'Ο Τσιριντάνης βρίσκει στο χώρο αυτό το πρόσφορο έδαφος, την καλή γη, όπου θα συζητούσε και θα έθετε σε εφαρμογή τα όράματά του για μια πνευματική αναγέννηση, όπως την είχε ποθήσει επιστρέφοντας από το έξωτερικό. Και η 'Αδελφότητα, δια του φωτισμένου προϊσταμένου της, αρχιμανδρίτου Σεραφείμ Παπακώστα, είδε στο πρόσωπο του άειμνήστου καθηγητού, την ήγερτική εκείνη φυσιογνωμία με τις εξαιρετικές ικανότητες, το κύρος, αλλά κυρίως την αρετή και το πνεύμα θυσίας, που θα μπορούσε να διευρύνει και να προσδώσει άλλες διαστάσεις στο ήδη σημαντικό έργο που έπιτελούσε η 'Αδελφότητα σε όλη την Ελλάδα.

Είναι γνωστή στους παλαιότερους η αγάπη, η εκτίμηση και η φιλία, που ένωσε τους δύο μεγάλους άνδρες, τον 'Αλέξανδρο Τσιριντάνη και τον πατέρα Σεραφείμ Παπακώστα, τα κηρύγματα του οποίου στη Μητρόπολη 'Αθηνών παρακολουθούσε ο Καθηγητής άμέσως μετά την επάνοδό του στην Ελλάδα μαζί με χιλιάδες πιστούς, που κατέκλυζαν την Μητρόπολη για να τον ακούσουν. Είναι επίσης γνωστή η μεγάλη αγάπη και ο θαυμασμός του Καθηγητού και για τον ιδρυτή της 'Αδελφότητας, πατέρα Ευσέβιο Ματθόπουλο, για τον όποιο, παρότι δεν τον γνώρισε, έγραψε ένα εξαιρετικό κείμενο, με τίτλο «Θυσία ζωσα». Τέτοιες μορφές ήλκυν πάντοτε την ψυχή του! Μέσα από την αγαστή συνεργασία και σύμπνοια των Σ. Παπακώστα και 'Αλ. Τσιριντάνη άρχισαν τα όνειρα να γίνονται πραγματικότητα: 1) 'Η ίδρυση της Χριστιανικής 'Ενώσεως 'Επιστημόνων, το 1938 και 2) 'Η έκδοση του χριστιανικού περιοδικού «'Ακτίνες», το 1937, του οποίου το όνομα έδωσε ο π. Σεραφείμ, ήσαν τα πρώτα απ' αυτά! Στην έπιτυχία των «'Ακτίνων», ως περιοδικού άπευθυνομένου στο μορφωμένο κοινό της πατρίδας μας, ο Τσιριντάνης,

έπικεφαλής μικρής ομάδας έπιστημόνων, έστρεψε όλη την προσοχή του. 'Αποτέλεσμα; Οί «'Ακτίνες» να γίνονται όλοένα και πιο ευμενώς άποδεκτές από την έλληνική κοινωνία. 'Όμως το περιοδικό από *λόγιο* έπρεπε να γίνει *φύλλο μάχης*. 'Ετσι οι «'Ακτίνες», κατά την πρώτη δεκαετία της κυκλοφορίας τους, είχαν ως κύριο άντικείμενό τους τη μάχη κατά του έν 'Ελλάδι υλισμού, πού, ως πολύτιμο τάχα εισαγόμενο προϊόν, είχε άρχισε να διεισδύει φανερά πιά σ' όλες τις μορφές της πνευματικής δραστηριότητας και να ύπονομεύει τις υγιείς έλληνοχριστιανικές βάσεις του πολιτισμού μας. Δύο σημαντικοί σταθμοί στην ιστορία των «'Ακτίνων» ύπήρξαν:

'Ο πρώτος ήταν η έκδοση του πανηγυρικού τεύχους του 'Απριλίου του 1943, άφιερωμένου στο θέμα: «*Τό χριστιανικό πνεύμα εις τα νεοελληνικά Γράμματα*».

Για την προβολή του πανηγυρικού τεύχους του 1943, φοιτητές και έπιστήμονες, με έπικεφαλής τον άειμνήστο καθηγητή και τον επίσης άειμνήστο 'Αλέξανδρο Γκιάλα (Γ. Βερίτη), έκαναν την πρώτη έξόρησή τους σε όλες τις σχολές των δύο τότε Πανεπιστημίων μας και σε άλλα πνευματικά ιδρύματα, στα όποια μίλησαν κατά τρόπο σοβαρό για την ευεργετική επίδραση του χριστιανικού πνεύματος στη ζωή του 'Εθνους μας. 'Η έξόρηση πέτυχε πλήρως και άποτέλεσε τό προγεφύρωμα αυτής της ζωντανής χριστιανικής κίνησης στο χώρο του μορφωμένου κοινού της πατρίδας μας. Και άς μην πεί κάποιος ότι τότε τα πράγματα ήσαν εύκολα, ότι ύπήρχαν προσβάσεις, γιατί οι προσβάσεις δεν ύπήρξαν, δημιουργήθηκαν.

Και έπιπλέον η ιδεολογική αντίδραση τότε ήταν πολύ έντονότερη απ' ό,τι σήμερα.

'Εν τώ μεταξύ κατά τα έτη της γερμανικής κατοχής κάθε Τρίτη βράδυ στο κτίριο της 'Αδελφότητας επί της οδού 'Ιπποκράτους 189 και παρά τις άυστηρές άπαγορευτικές διατάξεις των Δυνάμεων Κατοχής γί-

νονταν συγκεντρώσεις μιᾶς ομάδας ἐπιστημόνων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀλέξανδρο Τσιριντάνη καὶ παρουσία τοῦ πατρὸς Σεραφείμ. Στὶς συνάξεις αὐτὲς μετὰ ἀπὸ σχετική εἰσήγηση ἐκάστοτε, συνετάσσετο ἓνα ἄλλο ἐπαναστατικὸ κείμενο, «*ἡ Διακήρυξη*», πού κυκλοφόρησε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946. Ἡ «*Διακήρυξη*» τῆς Χ.Ε.Ε καὶ ἡ «*Δήλωση*», κείμενο πού συνετάχθη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Καθηγητὴ καὶ ὑπεγράφη ἀπὸ πλειάδα πνευματικῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικόν, εἶχαν τεράστια ἀπήχηση. Κανένας ἐπίσημος χριστιανικὸς φορέας δὲν εἶχε μέχρι τότε ἐπιχειρήσει νὰ δώσει μιὰ σοβαρὴ καὶ ὀλοκληρωμένη ἀπάντηση στὸν ὕλισμό. Μιὰ ἀπάντηση ἡ ὁποία θὰ εἶπαι ὅτι, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἔλεγε ὁ Καθηγητής, *ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μιὰ σοβαρὰ ὑπόθεση, πού τὴν παίρνουν στὰ σοβαρὰ ἄνθρωποι σοβαροί.* Καὶ ἡ μάχη αὐτὴ ἐκερδήθη πλήρως!

Ἐπέμεινα σὲ κάποιες λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὴ σύνταξη καὶ τὴν παρουσίαση αὐτῶν τῶν κειμένων, γιατί τὸ κλίμα αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἔχει κάτι ἀπὸ τὸ κρυφὸ σχολειὸ καὶ τὴν πρώτη ἐκκλησία. Καὶ ἐδῶ δρᾶτομαι τῆς εὐκαιρίας νὰ πῶ ὅτι ὁ Τσιριντάνης, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾷ τὴ δόξα καὶ τὴν πνευματικὴ συμβολὴ τοῦ Βυζαντίου, ἀναπολοῦσε ἀνὰ τὴν πρώτη Ἐκκλησία, γιατί ἀντιλαμβανόταν τὴ μαρτυρικὴ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμον. Ἀντιλαμβανόταν, δηλαδή, ὅτι ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ πιστοὶ ποτὲ δὲ μποροῦν νὰ ἐναρμονιστοῦν ἀπόλυτα μὲ τὸν κόσμον, παρὰ μόνον στὴν περίπτωση τοῦ ἐξαγιασμοῦ τοῦ κόσμου. Ἄλλωστε καὶ ἡ *Ἀποκάλυψη*, τὸ κατεξοχὴν προφητικὸ διβλίο σχετικὰ μὲ τὴν παρουσία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν μέσα στὸν κόσμον, δὲν εἶναι κατεξοχὴν διβλίο μαρτυρικόν;

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὅσα ἔχουν καταγραφεῖ μέχρι στιγμῆς ὁ Τσιριντάνης δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ στοχαστὴς τοῦ γραφείου, ἀλλὰ ἓνας ἄνθρωπος μὲ ἔντονο ἐνδιαφέρον

γιὰ ὅ,τι συνέβαινε γύρω του. Ἐπιπλέον ἦταν προικισμένος μὲ τὸ χάρισμα τοῦ ἡγέτη, πού στὴν κατάλληλη στιγμή συλλαμβάνει καὶ πραγματοποιεῖ ὑψηλόπνοα ἔργα. Ἔτσι τὸ 1948, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ συμμοριτοπολέμου, ἰδρύει τὸ «*Ἑλληνικὸ Φῶς*», τὸ ὁποῖο ὀργανώνεται σὲ σωματεῖο μὲ ἐθνικὴ καὶ χριστιανικὴ ἀποστολή, στὴν προσπάθεια γιὰ μιὰ συλλογικότερη πνευματικὴ ἀντίσταση κατὰ τοῦ κινδύνου ἐπικρατήσεως τοῦ κομμουνισμοῦ στὴν πατρίδα μας. Διανομὴ εἰδικῶν ἐντύπων στοὺς μαχομένους, ἐνημερωτικὲς ὁμιλίες, ἐξορημίσεις συμπαραστάσεως σὲ παθόντες, ἀλλὰ καὶ κοινὲς προσευχὲς, ἦσαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους τομεῖς δράσεως τοῦ «*Ἑλληνικοῦ Φωτός*» ἡ προσφορὰ τοῦ ὁποίου τιμῆθηκε σὲ σεμνὴ τελετὴ πού ὀργανώθηκε, μετὰ τὸν πόλεμο, ἀπὸ τὴν τότε πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία, παρουσία τοῦ βασιλέως Παύλου. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θέλω νὰ προλάβω δύο πιθανὲς παρερμηνεῖες:

Ἡ πρώτη παρερμηνεῖα θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὅτι ὁ Τσιριντάνης ἀνέπτυξε τὴν ὁποιαδήποτε πολιτικὴ δράση. Στὸ θέμα αὐτὸ ἀναφέρθηκα καὶνωρίτερα, ἀλλὰ θέλω νὰ προσθέσω τὸ ἑξῆς: Ὅτι ὁ Τσιριντάνης φιλοδοξοῦσε μόνον νὰ ἐπιδράσει εὐεργετικὰ στὴν πολιτικὴ, εἴτε ὡς ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος, εἴτε ὡς μέλος κάποιου φορέα, εἴτε ὡς μεμονωμένος Ἕλληνας πολίτης. Ὁ Τσιριντάνης ἐνδιαφερόταν γιὰ τὰ κοινὰ, ὡς γνήσιος Ἕλληνας πού ἦταν, ἀλλὰ οὐδέποτε εἶχε προσωπικὲς φιλοδοξίες στὴν πολιτικὴ. Καὶ δὲν εἶχε προσωπικὲς φιλοδοξίες σὲ κανένα τομέα. Ὅλα, μὰ ὅλα του τὰ ἔργα ἦταν ἐνταγμένα σὲ πνευματικούς σκοποὺς.

Ἡ δευτέρη παρερμηνεῖα θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὅτι τάχα ὁ Τσιριντάνης ὑπῆρξε ἀντικομμουνιστὴς ἢ ἀντιδραστικὸς. Ὁ Τσιριντάνης πολέμησε τὸν κομμουνισμὸ καὶ ὄχι τοὺς κομμουνιστὲς. Ὁ Τσιριντάνης διεξήγαγε ἰδεολογικὸ πόλεμον καὶ ὄχι πολιτικὸ κατατρογμὸ. Κύριο ἀντικείμενον τῆς πολεμικῆς του ὑπῆρξε κυρίως ὁ ὕλισμός, ὡς ἀντιπνευματικὴ κοσμοθεωρία καὶ ἀνθρωπολο-

γία. Ὁ κομμουνισμὸς ὡς ἡ κυρία πολιτικὴ ἔκφραση τοῦ θεωρητικοῦ ὕλισμου, πού στιγματίσει τὸν αἰῶνα μας, ἔγινε ιδιαίτερα αἰσθητὸς στὴν πατρίδα μας, ἡ ὁποία κινδύνεψε σοβαρὰ νὰ μπεῖ στὸ παραπέτασμα. Γιὰ νὰ μὴ γίνεῖ αὐτὸ χρειάστηκαν καὶ πνευματικὰ ὄπλα. Τέτοια ὄπλα προσέφερε ὁ Τσιριντάνης. Ἀντίθετα γιὰ τὸν ἄνθρωπο-κομμουνιστὴ ὁ αἰμνῆτος Καθηγητὴς εἶχε ἀγάπη. Καὶ στὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἔξω ἀπ' αὐτό, ἀντιμετώπισε τὸν κομμουνιστὴ ὄχι μόνο ὡς ἰδεολογικὸ ἀντίπαλο, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπο, πού βρῖσκεται σὲ πλάνη καὶ χρῆζει βοηθείας. Φτάνει μάλιστα νὰ ἐκφράσει καὶ τὸν σεβασμὸ του γιὰ τὸν ἀγωνιστικὸ τύπο τοῦ κομμουνιστὴ καὶ νὰ τὸν προσφέρει ὡς ὑπόδειγμα στοὺς ἐφησυχασμένους καὶ φοφοδεεῖς χριστιανούς, πού βαριοῦνται ἢ φοβοῦνται νὰ θυσιάσουν κάτι γιὰ τὴν πίστη τους. *Ὁ κομμουνιστὴς, γράφει, εἶναι ὁ τρίτος δάσκαλος τοῦ χριστιανοῦ. Οἱ ἄλλοι δύο εἶναι ὁ καλὸς καὶ ὁ κακὸς τῶν Ἀρχαίων καὶ ὁ μέσος ἄνθρωπος.*

Στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια τὸ σκηνικὸ ἀλλάζει. Ὁ Ἕλληνας ξέφυγε τελικῶς ἀπὸ τὸν κομμουνισμὸ καὶ ὁ θεωρητικὸς ὕλισμὸς ὑπεχώρησε σημαντικά. Ἀρχισε ὁμως ὁ πρακτικὸς ὕλισμὸς, ἡ εὐμάρεια καὶ οἱ τάσεις πλουτισμοῦ. Παράλληλα ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἕνας τάχα προοδευτικὸς ψευτοαριστερισμὸς μὲ κοινωνιολογικὸ προσανατολισμὸ καὶ ἄμεσους στόχους τὴν ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὶς δῆθεν ξεπερασμένες ἀξίες τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἡ συνεχῆς δὲ πολιτικὴ ἀστάθεια ἐπέδρασε πολὺ ἐνισχυτικὰ στὴν ἀνάπτυξη τέτοιων φαινομένων.

Ὁ Τσιριντάνης ἀποδύεται σὲ μιὰ νέα, αὐτὴ τῆ φορὰ πρὸ μοναχικῆ περιπέτεια. Τὸ 1959 κυκλοφορεῖ τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *«Συζητήσεις»*, τὸ ὁποῖο θὰ διακοπεῖ μὲ τὸ θάνατό του τὸ 1977. Ἡ ἔκδοση τῆς *«Συζητήσεως»* εἶναι ἕνα γεγονός-σταθμὸς στὴ ζωὴ του καὶ τὸν ἀντιπροσωπεύει ἀπόλυτα. Προσπάθησε νὰ φτιάξει ἕνα πε-

ριοδικὸ ἀποκλειστικὰ μὲ τὴ χριστιανικὴ κριτικὴ πάνω σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ὁποῖο διὰ τῶν τακτικῶν συνεργατῶν του θὰ ἐπεδίωκε νὰ παρακολουθήσει στενὰ τὴν ἑλληνικὴ καὶ διεθνῆ ἐπικαιρότητα. Ἡ *«Συζήτησις»* ὑπῆρξε ἕνα ριψοκίνδυνο πείραμα. Ἀνοιγόταν καὶ ἐπεδίωκε νὰ κατακτῆσει ἕνα μεγαλύτερο καὶ πρὸ ἀπαιτητικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Ὁ Τσιριντάνης σὲ μιὰ συγκέντρωση στὰ γραφεῖα τοῦ *«Ἑλληνικοῦ Φωτός»*, τὴν ὁποία κάποιοι ἀπὸ τοὺς παλαιτέρους ἴσως νὰ θυμοῦνται, ἢ καὶ νὰ ἦσαν παρόντες σ' αὐτήν, ἀνεκοίνωσε τὰ σχέδιά του γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς *«Συζητήσεως»* σὲ μεγάλῃ ὁμάδα συνεργατῶν, τονίζοντας τὸ ἔξης: *Ὅτι τὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο ξεκινούσε, ἦτο ἔργο τολμηρὸ καὶ μπορεῖ νὰ ἀποτύγχανε. Ἄν ἀποτύγχανε, εἶπε, θὰ χρεώνετο τὴν ζημίαν ὁ μόνος, ἂν ἐπετύγχανε, ἢ ἐπιτυχία θὰ ἀνήκε εἰς ὅλους.* Ὁ Τσιριντάνης ἤθελε μόνο νὰ ὠφελεῖ καὶ ποτὲ νὰ βλάπτει. Ἦθελε νὰ συνεργάζεται καὶ ὄχι νὰ ἀνταγωνίζεται. Καὶ πράγματι ἡ *«Συζήτησις»* κατάφερε νὰ ταράξει τὰ νερά, νὰ συσπειρώσει εὐρύτερες ὑγιεῖς δυνάμεις τοῦ τόπου καὶ νὰ ἐνθαρρύνει τὴν ἀντίσταση ἐναντία στὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς. Δὲν ὑπῆρξε δὲ θέμα πού ἡ *«Συζήτησις»* νὰ μὴν τὸ συζήτησε καὶ νὰ μὴν πῆρε ὑπεύθυνη θέση. Δὲ θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ πῶ ὅτι οἱ 18 τόμοι τῆς *«Συζητήσεως»* μαζί μὲ τὰ εὐρετήρια, εἶναι μιὰ πνευματικὴ, μιὰ χριστιανικὴ ἐγκυκλοπαίδεια πού δὲν ἔχει ξεπεραστεῖ. Ἀποτελεῖ δὲ τὸν καταστατικὸ χάρτη γιὰ κάθε σοβαρὴ πνευματικὴ δημιουργία.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Τσιριντάνης κάνει ραδιοφωνικὰς ὁμιλίας, ὁμιλίας στὸ εὐρὺ κοινὸ καὶ θὰ δώσει ἀρκετὰς συνεντεύξεις σὲ μεγάλες ἐφημερίδες. Δίνει παντοῦ τὸ «παρῶν». Ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα σεμνότητος, εὐγενείας καὶ μέτρου, πού τὸν διέκριναν πάντοτε. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἴδιο ἔνθεο ζῆλο, τὴν ἴδια λαχτάρια καὶ τὴν ἴδια ἀγωνία γιὰ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα, 1959-

1977, ο Καθηγητής εκδίδει, βάσει προηγουμένων δημοσιευμάτων του, και δύο βιβλία: Τό «*Οί νέοι και οί εποχή μας*» και τό «*Γιά μιá πορεία μέ επίγνωση*». Τό δεύτερο βιβλίο είναι μιá έμπεριστατωμένη παρουσίαση τής χριστιανικής κοσμοθεωρίας.

Στό σημείο αυτό πρέπει νά τονίσω ότι τό ζήτημα τής χαράξεως τής κοσμοθεωρίας τόν άπτησχόλησε από πλευράς θεωρητικής και δέν απέβλεπε στη δημιουργία ένός κομοειδώλου, πού νά στηρίζεται πάνω σέ έπιστημονικά δεδομένα, τά όποια αλλάζουν. Η σχέση πίστewος και έπιστήμης τόν άπτησχόλησε, όπως φαίνεται στην *Διακήρυξη* τής Χ.Ε.Ε και τήν *Δήλωση*, αλλά αυτό πού κυρίως τόν άπασχολούσε ήτο τό νά δείξει τήν *a rgioti áδυναμία τής έπιστήμης νά άπαντήσει σέ έρωτήματα μεταφυσικά, στά όποια μόνο ή πίστη, τόσο μέ τή φιλοσοφική όσο και μέ τή θρησκευτική έννοια τού όρου, δικαιούται νά όμιλεί*. Έτσι ό Τσιριντάνης δέν είχε ποτέ τήν ψευδαίσθηση ότι ή καθαρή έπιστήμη μπορεί από μόνη τής νά κλονίσει ή και νά ένισχύσει τήν πίστη στό Θεό. Καί κατά τή γνώμη του χριστιανός έπιστήμονας δέν είναι αυτός πού προσπαθεί νά άποδείξει τήν πίστη διά τής έπιστήμης, αλλά αυτός πού είναι έπιστήμονας και ταυτόχρονα χριστιανός, χωρίς ή μία ιδιότητα νά μπαίνει στά χωράφια τής άλλης. Όπως δήποτε ό χριστιανός έπιστήμονας έχει χρέος νά παρεμβαίνει σέ ζητήματα πού άφορούν τή φιλοσοφία πού συνοδεύει τά έπιστημονικά έπιτεύγματα ή τόν τρόπο χρησιμοποίησης τους.

Ό Καθηγητής άρέσκετο νά όμιλεί για κάποια *βιολογική νομομοποίηση τής πίστewος* μέ τήν έννοια ότι: «*Ό άνθρωπος είναι έτσι καμωμένος, ώστε μόνο όταν πιστεΐη είς τόν Θεόν, δηλαδή άκολουθή τόν Θεόν, νά είναι όντως άνθρωπος*». (Διότι όπως παρατηρεί ό Τερτυλλιανός: *anima naturaliter christiana, ή ψυχή είναι εκ φύσεως χριστιανική*). *Βιολογικώς, δηλαδή, τό όμαλόν και φυσιολογικόν δι' έμέ είναι νά είμαι έν έπικοινωνία μέ τόν Θεόν. Τό γεγονός αυτό τό όνο-*

μάζω «βιολογικήν άπόδειξιν περι τής ύπάρξεως τού Θεού». Καί καταλήγει: «*Όφείλω νά όμολογήσω ότι ή ιδέα τής νομομοποίησης τής πίστewος διά τού διώματος, τήν όποια όνόμασα βιολογικήν άπόδειξιν περι τής ύπάρξεως τού Θεού, είναι τό κατεξοχήν έπίτευγμα τής ζωής μου*». Χαρακτηριστική είναι ή άπάντηση, πού έδανείζεται από τόν Έπίκτητο, για νά άπαντήσει σ' αυτός πού θά μπορούσαν νά άμφισβητήσουν τήν ύπαρξη τού Θεού και τήν πραγματικότητα τής άναφοράς μας σ' αυτόν. Έλεγε: «*Άκόμα κι άν πλανήθηκα και δέν ύπάρχει Θεός, έγώ έζησα καλύτερα, πιστεύοντας ότι ύπάρχει*». Η ύπαρξή μας, δηλαδή, είναι ό χώρος όπου φανερώνεται ό Θεός και αυτή είναι ό τελικός κριτής τού ότι ύπάρχει Θεός.

Κλείνοντας αυτή τήν παρένθεση θέλω νά τονίσω ότι ό Άλέξανδρος Τσιριντάνης δέν ύπηρεξε ούτε όπαδός κάποιας συγκεκριμένης φιλοσοφικής σχολής, ούτε όρθολογιστής στό μυαλό και τήν πράξη του. Καταδικάζει μάλιστα τόν όρθολογισμό ως προσπάθεια τού ανθρώπου νά ξεφύγει από τό υπερφυσικό. Ό Τσιριντάνης ύπηρεξε βέβαια ένας άνθρωπος μέ άσκημένη λογική και δομημένο τρόπο σκέψης και γι' αυτό μπόρεσε νά αντιμετώπισει έπιτυχώς τις πιθανές ένστάσεις και άμφιβολίες, πού άνθρωποι μέ αντίστοιχο τρόπο σκέψης, αλλά χωρίς πίστη, θά μπορούσαν νά προβάλουν έναντίον τής. Δέν έκρυβε μάλιστα ότι πολλά από τά λογικά κενά πού δίνουν έδαφος στην άμφιβολία, τά αντιμετώπιζε και ό ίδιος, αλλά και κάθε είλικρινά σκεπτόμενος άνθρωπος. Όμως δέν είχε άπαντήσεις σέ όλα, ούτε και περίμενε νά πάρει. Άλλωστε ή πίστη συνίσταται άκριβώς στην άποδοχή αυτού πού δέν καταλαβαίνουμε ή δέν γνωρίζουμε. *Τήν πίστη τήν προκαταβάλλουμε*, έλεγε. *Η έπιβεβαίωση έρχεται μετά, όταν ή πίστη ενεργοποιηθεί*. *Άλλά και αυτή άκόμη ή έπιβεβαίωση είναι καρπός πίστewος και γι' αυτό παρέχει έσωτερική, μυστική άπόδειξη τήν όποια*

δὲ μπορούμε νὰ προβάλλωμε στοὺς ἄλλους, μὲ τὴν ἀπαίτηση νὰ τὴν καταλάβουν. Θὰ πιστέψουν μόνο ἂν θελήσουν νὰ ἔχουν βίωμα πίστεως καὶ θὰ ἔχουν βίωμα πίστεως μόνο ἂν θελήσουν νὰ πιστέψουν. Κατὰ τὸν Τσιριντάνη, ὁ ὀρθὸς λόγος εἶναι παρῶν μόνο κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς ἀμφιβολίας σχετικὰ μὲ τὴν πίστη, δὲν δημιουργεῖ ὅμως πίστη κατὰ τρόπο θεϊκό. Ἡ πίστη εἶναι, ὅπως εἶδαμε, ὑπόθεση ὑπαρξιακή.

Μετὰ τὴν ἐκδημία τοῦ ἀγαπημένου δακάλου κυκλοφόρησαν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ 12 συνολικὰ βιβλία (χωρὶς τὶς ἀντίστοιχες μεταφράσεις), ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ξεχωρίζουν καὶ οἱ πέντε τόμοι τῆς σειρᾶς «*Ἡ πίστις ὡς βίωμα*». Πόσο ὠφέλησαν καὶ ὠφελοῦν αὐτὰ τὰ βιβλία! Τὰ συνιστῶ σὲ ὄσους δὲν τὰ ἔχουν διαβάσει, καὶ ιδιαίτερα στοὺς νέους ἐπιστήμονες! Εἶναι τόσο επίκαιρα καὶ ταυτόχρονα τόσο κλασσικά!

Καὶ ἐπιτρέψτε μου νὰ θυμίσω ἄλλη μιὰ σπουδαία παρακαταθήκη τοῦ ἀγαπημένου διδασκάλου, καὶ νὰ τὴν ἀφιερῶσω, ιδιαίτερα στοὺς νέους, πού δὲν ξέρουν τὴν ζωὴ τόσο καλὰ ὅσο θέλουν νὰ νομίζουν. Εἶναι ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ «*Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*», ὅπου γράφει τὰ ἐξῆς:

«*Δύο μόνο τύποι ἀνθρώπων ὑπάρχουν, ὁ ἄνθρωπος τοῦ "ἐγώ" καὶ ὁ ἄνθρωπος πού ἀποβλέπει σ' ἐκεῖνο πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ "ἐγώ". "Ὅσοι ἐργάτες τοῦ καλοῦ, σεβαστῆτε τὸν δεῦτερο, μὲ τὶς πλάνες τοῦ ἔστω, μὲ τὶς ἀδυναμίες του, μὲ τὶς ἀνισοροπίες του ἀκόμα. Μακριὰ ὅμως ἀπὸ τὸν πρῶτο, ὅσο*

μένει κλεισμένος στὸ ἐγώ του. Δὲν τὸν διδάσκει, δὲν τὸν ὠφελεῖ, δὲν τὸν παιδεύει τίποτε, τίποτε, τίποτε. Μὴν καταλιασθῆτε μὲ καμμία εὐγενῆ προσπάθεια, ἂν δὲν ἔχετε ξεκαθαρίσει τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αὐτοῦ τοῦ τύπου, ὅσες ἰκανότητες καὶ ἂν ἔχει, ὅσες καὶ ὁσοδήποτε λαμπρὲς ἀρετὲς καὶ ἂν δείχνει, ὅποιαν ὁμολογία καὶ ἂν προφέρουν τὰ χεῖλη του, ὅποια σημαία καὶ ἂν κρατοῦν τὰ χεῖρια του. Μὴ βάλετε "οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς", "μὴ δότε τὰ ἅγια τοῖς κυσί"»!

Ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης εἶχε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του συγκλονιστικούς διαλόγους μὲ τὸν οὐρανό! Στις 21 Σεπτεμβρίου 1977, ἡμέρα Τετάρτη καὶ ὥρα 3 μ.μ. ἔστειλε στὸν Κύριο τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα: «*Ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχε. Κύριε, εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι σπεύσον*». Καὶ στίς 5 μ.μ. ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντηση: «*Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται*». Τὴν ἐπόμενη μέρα ἔκανε τὶς τελευταῖες διορθώσεις τῆς στήλης «*Κάτι ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν*» γιὰ τὴ «*Συζήτηση*» καὶ τὸ Σάββατο 24 Σεπτεμβρίου καὶ ὥρα 2 μ.μ. μετέστη εἰς τὴν αἰώνιο ζωὴ!

Καὶ αὐτὸς μὲν, πιστεύουμε ὅτι γεύεται ἢ μᾶλλον προγεύεται τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Γιὰ μᾶς ὅμως παραμένει τὸ «*Ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου*». Ἄς ἀφιερῶσουμε τὴ ζωὴ μας σ' αὐτό. Ἄς μὴν τὸν ἀπογοητεύσουμε!

ΔΙΟΝ. Δ. ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Το παρόν άρθρο αφιερώνεται στην μνήμη των 353.000 Έλλήνων του Πόντου, οι οποίοι υπήρξαν τα θύματα ἐγκλήματος γενοκτονίας, που διέπραξαν οι Τούρκοι στην περιοχή αυτή κατά την περίοδο 1916-1922.

Α΄

Τὸν παρελθόντα Αὐγουστο συμπληρώθηκαν ἑβδομήντα πέντε χρόνια ἀπὸ τὴν ἀτυχή ἔκβαση τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ τὴν πλήρη ἐπικράτηση τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, μὲ ἀποτέλεσμα, ὡς γνωστόν, τὴν δραματικὴ ἔξοδο τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τὴν Ἰωνία, τὸν Πόντο καὶ ἐν γένει ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία. Πολὺ μελάνι ἔχει χυθεῖ ἔκτοτε γιὰ τὰ αἷτια, τὶς ἀμφισβητούμενες εὐθύνες καὶ τὶς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ δράματος. Στὶς γραμμὲς ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν δὲν πρόκειται νὰ ἀναφερθοῦμε στὸ αἰχμηρὸ αὐτὸ θέμα. Θὰ περιορισθοῦμε σὲ συντομία στὶς ρίζες καὶ στὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ Πόντου, μὲ ὁδηγὸ τὸ περισπούδαστο ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν μακαριστοῦ Χρυσάνθου Φιλιππίδη (1881-1949) μὲ τὸν τίτλο: «*Ἡ Ἐκκλησία τῆς Τραπεζοῦντος*», ὁ ὁποῖος υπῆρξε πρωταγωνιστικὴ μορφή γιὰ τὴν ἑλληνικώτατη περιφέρεια τοῦ Πόντου, ὡς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος στὰ κρίσιμα αὐτὰ χρόνια ἀπὸ τὸ 1913 μέχρι τὸ 1922.

Πρόσφυγας καὶ αὐτὸς μαζί μὲ τὸ ποιμνί του καὶ μὲ ἐρήμην θανατικὴ καταδίκη εἰς θάρος του ἀπὸ τὸ στρατοδικεῖον τῆς Ἀγκυρας, γιὰ τὴν ἐθνικὴ του δράση, θρέθηκε καὶ αὐτὸς στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ὅπου παράλληλα μὲ τὰ ἄλλα του ὑπεύθυνα καὶ σοβαρὰ καθήκοντα ὡς ἀποκρισάριος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1926-1938) καὶ μετέπειτα ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (1939-1941),

δὲν παρέλειψε νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν τόσον ὀξέων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα προέκυψαν ἀπὸ τὴν μετοικεσία τόσο μεγάλου ἀριθμοῦ προσφύγων, μὲ τὴν ιδιότητά του ὡς προέδρου τοῦ «Ταμείου Ἀνταλλαξίμων κοινοτικῶν καὶ κοινωφελῶν περιουσιῶν» κατὰ τὴν περίοδο 1931-1942.

Πέραν ὅμως τῆς συμμετοχῆς του στὸ ἔργο αὐτὸ ὡς προέδρου τοῦ ὡς ἄνω Ταμείου, προσφορὰ του στὴν ἱερὰ μνήμη τῶν ἀλησμονήτων πατρίδων ἀποτελεῖ τὸ κορυφαῖο ἔργο τῆς συγγραφικῆς του φιλοπονίας «*Ἡ Ἐκκλησία τῆς Τραπεζοῦντος*». Τὸ ἔργο αὐτὸ δυσεῦρετο σήμερα εἶναι μίᾳ ὀγκώδης συγγραφὴ ἀπὸ ἔννεακόσιες σελίδες περίπου. Γιὰ τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ σύγγραμμα τοῦ μακαριστοῦ Χρυσάνθου, ὁ Δημήτριος Μπαλᾶνος, καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, στὸν λόγο του περὶ τοῦ ἔργου τοῦ πρώτου κατὰ τὴν δεξίωση αὐτοῦ ὡς τακτικοῦ μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν στὴν συνεδρία τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1940, μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶπε καὶ τὰ ἀκόλουθα: «*Ὁ Μακαριώτατος ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1936 περισπούδαστον ὄντως σύγγραμμα, ἐξ 907 σελίδων, προῖόν μακροχρονίων μελετῶν καὶ μόχθων ὑπὸ τὸν τίτλο: “Ἡ Ἐκκλησία τῆς Τραπεζοῦντος”, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεθσαύρισε καὶ ἀνέπτυξε πᾶν, ὃ, τι πρὸς ταύτην σχετικόν. Μετ’ ἐξέτασιν τῆς γεωγραφίας, τοπογραφίας, ἱστορίας ὡς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας τοῦ Πόντου ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦν-*

τος, ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει εἰδικώτερα τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος, ἣτις ὑπὸ τῆς μεταγενεστέρως παραδόσεως ἀνάγεται εἰς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν, μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1923 καταστροφῆς τῆς καὶ εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς τέχνης. Τὸ πολὺτιμον τοῦτο σύγγραμμα ἐκ τοῦ ὁποίου καταφαίνεται ἡ ἐξαιρετος φιλοπονία, εὐρυμάθεια καὶ ὑγιῆς κρίσις τοῦ συγγραφέως, δικαίως ἐξετιμῆθη ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ὡς ἡ πρώτη πλήρης μονογραφία περὶ τῆς τόσον ἀκμασάσης Ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος, τῆς ὁποίας νῦν *“αἱ ὁδοὶ πενθοῦσι, παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ, πᾶσαι αἱ πύλαι αὐτῆς ἠφανισμέναι, οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστενάζουσι καὶ αὐτὴ πικραίνομένη ἐν ἑαυτῇ”*, ἵνα ἐπαναλάβω ρῆσιν τοῦ προφήτου Ἰερεμίου, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μακαριώτατος περὶ τοῦ λαμπρᾶν του μονογραφίαν. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐπεβράβευσε τὸ ἔργον τοῦτο διὰ τοῦ Μαυρογενεῖου Βραβείου ἐκ δρχ. 34.000, τὰς ὁποίας ὁ Μακαριώτατος, ἐν τῇ ἐγνωσμένῃ του γενναιοδωρίᾳ, διέθεσεν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀπὸ τὸ ἔτος 1928 ἐκδιδόμενου ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του Ἀρχείου Πόντου. Ἡ δὲ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐκτιμῆσασα δεόντως τὸ σύγγραμμα τοῦτο καὶ λαβοῦσα ὑπ’ ὄψιν καὶ τὴν καθόλου δρᾶσιν τοῦ Ἱεράρχου, ἀπένευμεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορος».

Στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ποικίλων πληροφοριῶν ποὺ περιέχονται σὲ αὐτὸ ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ στοιχεῖα τῆς ἐθνολογικῆς συνθέσεως τῶν πληθυσμῶν τῆς περιοχῆς, τοῦ ἀποικισμοῦ ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων τῶν παραλίων αὐτῆς καὶ τοῦ βαθμιαίου ἐξελληνισμοῦ τῶν διαφόρων φύλων, ποὺ κατοικοῦσαν στὰ ὄρεινά διαμερίσματα τοῦ Πόντου, ὡς καὶ τὴν ἱστορία τῆς ἰδρύσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μετὰ Χριστὸν αἰῶνες.

Αὐτὰ εἰδικῶς τὰ θέματα θὰ εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν γραμμῶν ποὺ ἀκολουθοῦν.

Β'

Ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους στὰ ὑψηλὰ καὶ ἀπρόσιτα ὄρη τοῦ Πόντου καὶ τῆς Κολχίδας καὶ στὶς χαράδρες ποὺ σχηματίζουν οἱ ποταμοὶ τῆς περιοχῆς κατοικοῦσαν διάφορα φύλα σὲ ἡμιθάλασση κατάστασι, τὰ ὁποῖα μετεκινούντο ἀνάλογα μετὰ τὰς ἀνάγκας ἐπιβιώσεως αὐτῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς περιοχῆς καὶ ἐνίοτε πέραν αὐτῶν. Τὰ φύλα αὐτὰ ἦσαν συγγενικὰ μεταξύ των καὶ σὲ ἀκόμη παλαιότερους χρόνους κατοικοῦσαν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Θεωροῦνται δὲ καὶ συγγενικὰ φύλα πρὸς ἐκείνους τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Μηδικῆς καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἀνήκαν στὴν Ἀσσυροειδῆ φυλὴν. Τὰ φύλα αὐτὰ ὑφίσταντο τὶς συνέπειες τῶν ἀναστατώσεων ποὺ προηγήθηκαν ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Κιμμεριῶν καὶ τῶν Σκυθῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνα καὶ τὰ ἀνάγκασαν νὰ ἀναζητήσουν νέους τόπους γιὰ μονιμώτερον ἐγκατάστασι στὴν Καππαδοκίαν καὶ στὴν μεταξύ τῶν ποταμῶν Ἰλλυος καὶ Ἰριδος λεκάνῃ τοῦ Πόντου. Ἡ ἀπὸ βορρᾶ ἀναστάσι αὐτῆς τῶν λαῶν εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποία εἶδε ἐν ὄραματι ὁ προφήτης Ἰερεμίας ὡς *«λέβητα ὑποκαϊόμενον καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου βορρᾶ»* (Ἰερ. α' 13-19). Στὶς ἐπιδρομὰς αὐτῆς τῶν Κιμμεριῶν καὶ τῶν Σκυθῶν καὶ τὶς συνεπαγόμενες ἀναστατώσεις τῶν λαῶν, ποὺ διήρκεσαν 28 ἔτη (τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνα), ἔθεσε τέρμα ἡ ἐμφάνισις τοῦ συντεταγμένου ἰσχυροῦ Μηδικοῦ κράτους μετὰ τὴν ὁποία συμπίπτει ἡ ἰδρύσις καὶ ἡ ἐδραῖωσις σὲ ὅλη τὴν παραλίαν τοῦ Πόντου πολυαρίθμων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ ἀποτελοῦσαν καὶ αὐτοὶ ἕνα ἀπὸ τὰ πολυαρίθμητα φύλα τοῦ Πόντου, ἀσχολούμενοι κυρίως μετὰ τὸ ἐμπόριον καὶ μετὰ τὴν ἀναζήτησι χρυσοῦ καὶ ἄλλων μετάλλων στὸ πλούσιον σὲ αὐτὰ ὑπέδαφος τῆς περιοχῆς.

Ἕλληνες ἀποικοὶ βέβαια εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ καὶ πρὶν τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Μηδικοῦ κράτους στὴν περιοχὴ τοῦ Πόντου, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψις ἀρχαιολογικῶν ἀνα-

οκαφῶν σὲ ὀλόκληρο τὸν Πόντο -ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Σινώπης- ἐπιτείνει τὶς δικαιολογημένες ἀμφισβητήσεις καὶ τὶς πολλές ἐπιφυλάξεις τόσο γιὰ τὴν χρονολόγηση ὅσο καὶ γιὰ τὶς λεπτομέρειες τῆς ἰδρύσεως κάθε ἀποικίας. Μὲ βάση πάντως τὶς ὑπάρχουσες πηγές ἐπισημαίνουμε τὶς κυριώτερες ἀποικίες-πόλεις: Ἀθηναί, Τραπεζοῦς, Ἐρμώναςσα, Κερασοῦς, Κοτύωρα, Ἀμισός, Φαρνάκεια, Σινώπη, Ἀβώνου τεῖχος, Ἡράκλεια Πόντου.

Πρώτη ἰδρύθηκε ἀπὸ τὴν Μίλητο ἡ Σινώπη καὶ ἔγινε μητρόπολη γιὰ ὅλες σχεδὸν τὶς ἄλλες ἀποικίες-πόλεις. Ἐξάιρεση ἡ Ἀμισός, ποὺ συνοικίστηκε μὲ ἀποίκους ἀπὸ τὴν Μίλητο καὶ ἀπὸ Ἀθηναίους καὶ ἡ Ἡράκλεια τοῦ Πόντου μὲ ἀποίκους ἀπὸ τὴν Βοιωτία καὶ τὴν Μίλητο. Οἱ φιλολογικὲς πηγές ποὺ διαθέτουμε ἀπὸ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους προσγράφουν στὴν Τραπεζοῦντα τὸ ἔτος 756 π.Χ., στὴ Σινώπη (γιὰ τὸν δεῦτερο ἀποικισμό) τὸ 631, στὴν Ἀμισὸ τὸ 560 π.Χ.

Οἱ πόλεις αὐτές, οἱ περισσότερες μὲ ἰωνικὴ λαλιά, ἰδρύθηκαν στὴν ἀρχὴ ἢ τὴν κατάληξη ἑνὸς δρόμου καὶ ἀποτελέσαν κέντρα ἐμπορίου μὲ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μὲ τοὺς λαοὺς τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνες τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Περικυκλωμένες ἀπὸ βαρβαρικά φύλα ἀπέκρουαν κάθε τόσο τὶς ἐπιθέσεις τους χάρι στὴν δύναμη τῶν ὄπλων καὶ στὴν αἴγλη τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ των.

Ἔτσι παρὰ τὴν ἐπιδρομὴ καὶ εἰσέλαση τῶν Κιμμεριῶν στὴν Μικρὰ Ἀσία καὶ τὴν αὐταρχικὴ διακυβέρνηση ποὺ ἄσκησαν οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσες, οἱ ἑλληνικὲς πόλεις-ἀποικίες παρέμειναν ἀυτόνομες καὶ ἐλεύθερες. Λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν ζωὴ μᾶς ἀπὸ τὶς ἀποικίες-πόλεις τοῦ Πόντου, τῆς Τραπεζοῦντας, μᾶς δίνει ὁ Ἀθηναῖος συγγραφέας καὶ ἱστορικὸς Ξενοφῶν στὸ ἔργο του Κύρου Ἀνάβαση. Ἐξ ἄλλου οἱ μύριοι τοῦ Ξενοφῶντα (401 π.Χ.) στὴν πορεία τους γιὰ τὸν γυρισμὸ τους στὴν Ἑλλάδα ἔφθασαν στὸν Πόντο. Σὲ μία ὑψηλὴ τοποθεσία στὴν

Θήγη (Ζύγανα) βλέπουν μακρὰ πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα τὴν θαλασσία ἐπιφάνεια καὶ θγάζουν τὴν λυτρωτικὴ κραυγὴ: «Θάλαττα, θάλαττα!»

Ἔμειναν στὴν περιοχὴ τῆς Τραπεζοῦντας τριάντα ἡμέρες. Γνώρισαν τὴν ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων καὶ μαζί τους ἀπέκρουσαν βαρβαρικὲς ἐπιθέσεις, ἔλαβαν μέρος σὲ ἀθλητικοὺς ἀγῶνες, θαύμασαν τὸν πυρρὸ χροῦ.

Τὴν ἐποχὴ τὴν ὁποία περιγράφει ὁ Ξενοφῶν (401-400 π.Χ.) τὰ πολυάριθμα φύλα τοῦ Πόντου ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ αὐτόνομα καὶ μόνον κατ' ὄνομα ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς περσικῆς μοναρχίας.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ περσικὴ ἐξουσία στὴν περιοχὴ τοῦ Πόντου ἀτόνησε ἐντελῶς. Συγκεκριμένα ὁ σατράπης τῆς Φρυγίας Ἀριοβαρζάνης ἵδρυσε στὰ μέρη ἐκεῖνα ἀνεξάρτητος κράτος, τὸ ὁποῖο ἐπεξέτεινε ὁ υἱὸς του Μιθριδάτης Β' (255-220 π.Χ.) ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὶς εὐνοικὲς συνθήκες τὶς ὁποῖες ἐδημιούργησαν οἱ πόλεμοι τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου δολοφονία του ὁ υἱὸς του Μιθριδάτης Γ' (220-185) κατόρθωσε νὰ διαφυλάξει τὸ κληρονομηθὲν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος καὶ στὴν συνέχεια μὲ ὀρμητήριό τὸ φρούριο τῆς Παφλαγονίας Κιμίατα ἐπέτυχε νὰ κατακτήσει τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὶς ἄλλες γειτονικὲς χώρες καὶ νὰ ἐπεκτείνει σημαντικὰ τὸ κράτος ἀφήνοντας αὐτὸ στοὺς κληρονόμους του ὡς ἀναμφισβήτητη κληρονομία καὶ γιὰ τοῦτο θεωρεῖται ὡς ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τοῦ Πόντου.

Ἀπὸ τοὺς διαδόχους του ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα Πόντος ἐπεκράτησε νὰ σημαίνει τὴν Ποντικὴ ἐπαρχία, ἦτοι τὸ ιδιαίτερο βασίλειο τοῦ Πόντου, ὁ διασημότερος ὑπῆρξε ὁ Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ ἢ Μέγας (120-63 π.Χ.), ὁ ὁποῖος εἶχε τύχει ἑλληνικῆς παιδείας καὶ περιστοιχιζόμενος ἀπὸ Ἕλληνες ὑπουργοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του σὲ ὅλη τὴν Μικρὰ Ἀσίαν μέχρι

της Ταυρικῆς Χερσονήσου καὶ ἀκόμη μέχρι τὴν Θράκη καὶ τὴν Μακεδονία καὶ μέρος τῆς Ἑλλάδας. Εἶχε δὲ καὶ μεγαλύτερες φιλοδοξίες καὶ προετοίμαζε στρατὸ καὶ στόλο καὶ μὲ σύμμαχους τοὺς Σκύθες, τοὺς Παίονες καὶ τοὺς Κέλτους εἶχε τὴν πρόθεση νὰ ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Ἰταλίας. Τὴν ἐπεκτατικὴ ὁμως ὀρμὴ ἀνέκοψαν οἱ ρωμαϊκὲς λεγεῶνες οἱ ὁποῖες τελικὰ ἐπεκράτησαν καὶ τέλος τὸ 63 π.Χ. ὁ Ρωμαῖος ὕπατος Πομπήιος καταλαμβάνει τὴν Τραπεζούντα καὶ ὁ Μιθριδάτης ΣΤ' μὲ δική του προτροπὴ θανατώνεται ἀπὸ τὸν ὑπασπιστὴ του, γιὰ νὰ μὴ παραδοθεῖ ἀπὸ τὸν στασιάσαντα υἱὸ του Φάρνα στοὺς Ρωμαίους. Ὁ Πομπήιος προσάρτισε στὸ ρωμαϊκὸ κράτος τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἰριδος μέρος τοῦ κράτους τοῦ Πόντου καὶ τὴν Βιθυνία, τὰ δὲ ὑπόλοιπα τμήματα αὐτοῦ τὰ παρεχώρησε τοὺς «συναγωνισαμένους δυνάστας», δηλ. σὲ τοπικοὺς ἀρχηγοὺς φυλῶν πού τὸν βοήθησαν στὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτη πόλεμον καὶ σὲ ὅσους ἐκ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων ἤθελε προσελκύσει πρὸς τοὺς Ρωμαίους.

Στὴ συνέχεια οἱ Ρωμαῖοι, πού γνῶριζαν τὴ μεγάλη στρατηγικὴ σημασία τοῦ Ἀνατολικοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας, ἐξόπλισαν μὲ λιμενικὰ ἔργα τὶς παράλιες πόλεις καὶ ἰδίως τὴν Τραπεζούντα. Ἦταν ναυτικὲς βάσεις γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸ τοῦ στρατοῦ στὴν Μ. Ἀσία μὲ ἄξονες εἴτε τὸ δρόμο πού ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν Τραπεζούντα πρὸς Ταυρίδα-Ἀσία, εἴτε τὸ δρόμο Σινώπης-Ἀμμοῦ πρὸς Καππαδοκία. Τὶς βάσεις αὐτὲς ἐχρησιμοποίησαν βραδύτερα οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ὡς ὀρμητήρια στὰ ἀνατολικά σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τῶν Πάρθων καὶ τοῦ νεοπερσικοῦ κράτους.

Βραδύτερον, τὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνα (64-65 μ.Χ.) ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Πόντου καὶ τὰ τμήματα πού εἶχαν ἀρχικὰ παραχωρηθεῖ εἰς ἀνεξαρτήτους μικροὺς ἡγεμόνες κατέστησαν ρωμαϊκὴ ἐπαρχία μὲ τὸ ὄνομα Pontus mediterraneus ἀνήκουσα στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς τότε ἀδιαίρετης Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ νὰ ὑπαχθεῖ

μετὰ ἀπὸ αἰῶνες στὸ βυζαντινὸ κράτος καὶ νὰ ἀποτελεῖ προφυλακὴ στὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Πόντος καὶ ἡ Καππαδοκία ἦσαν ἀπὸ τὶς περιοχὲς πού ὑπῆρξαν γενέτειρες τῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων.

Γ'

Ἡ ἀπὸ αἰῶνων παρουσία στὰ παράλια τοῦ Πόντου τῶν ἐλληνικῶν πόλεων-ἀποικιῶν καὶ ἡ μετέπειτα ὑπαγωγή τῶν διαφορῶν φύλων πού κατοικοῦσαν στὴν περιφέρεια αὐτοῦ ὑπὸ τὸ ἐξελληνισθὲν κράτος τῶν Μιθριδατῶν καὶ μάλιστα τοῦ μεγαλοφυοῦ βασιλέως Μιθριδάτη τοῦ Εὐπάτωρος εἶχαν αὐξήσει τὰ σημεῖα ἐπαφῆς τῶν διαφορῶν φύλων καὶ εἶχαν θέσει τὶς βάσεις συγχωνεύσεως αὐτῶν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση σὲ μεταγενέστερους χρόνους τοῦ πλήρους ἐξελληνισμοῦ αὐτῶν.

Μὲ αὐτὸν τὸν στόχο καὶ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ ὁ Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ ἐπιχείρησε νὰ ἐφαρμόσει σὲ περιορισμένο τόπο καὶ μέτρο τὸ μεγαλοφυὲς ἔργο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, νὰ συναιρέσει δηλαδὴ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ Ἀσιατικὸν πολιτισμὸν καὶ ἐνώσει μὲ ἐνιαῖο πολιτισμὸ καὶ κοινὸν ἰθαινικὸ ὄλους τοὺς λαοὺς τοῦ Πόντου καὶ ἐν γένει τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, τοὺς ἔχοντας τὸν αὐτὸν τρόπον *«τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ εὐλαβεῖσθαι»*. Παραστάτες στὸ ἔργο τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο πολιτισμῶν εἶχεν ὁ Μιθριδάτης τὴν περιστοιχίζουσα αὐτὸν ἀριστοκρατία Ἑλλήνων φιλοσόφων, ποιητῶν, ἱστορικῶν, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ δύο διάσημοι Ἕλληνες στρατηγοί, οἱ ἀδελφοὶ Νεοπτόλεμος καὶ Ἀρχέλαος. Μέσον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐχρησιμοποίηθηκαν καὶ οἱ ἐπιγαμίαι Ἑλλήνων καὶ ἰθαγενῶν, μέσω τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνετο βαθμηδὸν ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα.

Βέβαια στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῶν φύλων αὐτῶν πρὸς τὸν ἐκπολιτισμὸ διετήρουν ἐν πολλοῖς τὰ φύλα αὐτὰ τὴν ἰδίαν ατομικότητα, τὴν γλῶσσα, τὰ ἦθη καὶ τὴν ἰδίαν

θησκεία, έτσι ώστε να συναντά κανείς στις διάφορες περιοχές του Πόντου όλους τους βαθμούς πολιτισμού, από την άκρα βαρβαρότητα μέχρι και τον προηγμένο πολιτισμό.

Ειδικότερα για το θρησκευτικό αίσθημα των λαών αυτών ή ελληνική επίδραση αλλά και ή περσική γειτνίαση και επικυριαρχία στις διάφορες περιοχές του Πόντου είχαν ως συνέπεια να είναι μὲν ὡς κρατούσα θρησκεία τὸ Δωδεκάθεο τῶν Ἑλλήνων και οἱ δορυφόροι αὐτῶν θεοὶ και θεαινές, ἀλλὰ παράλληλα νὰ λατρεύονται και οἱ περσικὲς θεότητες.

Ἡ θεότης μάλιστα, ἡ ὁποία συχνότατα ἀναπαρίσταται ἐπὶ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι ὁ Πέρσης θεὸς Μίθρας, ὁ θεὸς τοῦ οὐρανίου φωτός, ταυτιζόμενος μὲ τὴν "Ἥλιον ἐξ οὗ και συχνῆς ἐπιγραφές: «*Ἡλίω Μίθρα ἀνικῆτω*».

Ναοὶ τοῦ Μίθρα συνήθως ἦσαν ἄντρα και σπήλαια φυσικὰ ἢ τεχνητὰ λεγόμενα Μιθραῖα, ὅπου στὸ δάθος τοῦ σπηλαίου εὐρίσκειτο ἐπὶ ἀψίδος τὸ ἄγαλμα τοῦ Μίθρα ταυροκτόνου και πρὸ αὐτοῦ δωμὸς, ὅπου ἐτελοῦντο θυσίαι και τελετὲς λεγόμενες Μιθράκανα. Ἡ θρησκεία και οἱ τελετὲς τοῦ Μίθρα στὴν Τραπεζοῦντα δὲν εἶχαν δέβαια τίς ὑπερβολές, πού εἶχαν στὴν Περσία και στίς παρὰ τὸν Ταῦρον ἀσιατικὲς χώρες, καθότι τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ἐκαλλιιεργεῖτο στίς χώρες τοῦ Πόντου μετέδιδε στὴν θρησκεία τοῦ Μίθρα και στίς ἄλλες ἀνατολικὲς θρησκείαις τὴν ἐμφυτὴ αὐτοῦ εὐγένεια σκέψης και αἰσθημάτων και ἐξανθρόπιζε και ἐξευγνίζε αὐτές.

Ἐξ ἄλλου στὰ χρόνια τῆς ρωμαιοκρατίας εἶχε ἐπιβληθεῖ ἡ λατρεία τῶν ἀποθεωθέντων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸ εἶχαν ἀνεγερθεῖ οἱ ἀρμόζοντες στὴν περίπτωση ναοί. Αὐτὴ ἡ θρησκευτικὴ πολυμορφία ἐπικρατοῦσε στίς περιοχὲς τοῦ Πόντου, ὅταν σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ἐπισκέφθηκε αὐτὲς ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος και ἐκήρυξε τὴν νέα θρησκεία στίς κυριότερες παράλιες πό-

λεις τοῦ Πόντου και τῆς Κολχίδας. Ἡ ἐπίσκεψη αὐτὴ ἦταν ἡ ἀφετηρία μιᾶς νέας ἐποχῆς γιὰ τίς χώρες τοῦ Πόντου, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ζῦμη τοῦ Εὐαγγελίου ἐπρόκειτο νὰ ζυμῶσει ὅλον τὸ φύραμα τῶν φυλῶν τοῦ Πόντου και τῆς Κολχίδος σὲ ἓνα ἐνιαῖον ἔθνος.

Κατὰ τὴν αὐτὴν παράδοση -ὅπως αὐτὴ καταγράφεται στὸ ὑπόμνημα Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ εἰς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν- ὁ Ἀπόστολος ἐπισκέφθηκε, κατὰ τὴν περιοδεῖαν του στὸν Πόντο, τὴν Κολχίδα και τὴν Λαζική χώρα και δύο φορὲς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἡ πόλη αὐτὴ, παραλιακὴ και μὲ ἀνεπτυγμένη τὴν ἐμπορικὴ κίνηση, ἦταν πρόσφορος στὴν μεταφύτευση ἰδεῶν και διάδοση θρησκειῶν σὲ ὅλες τίς λοιπὲς παραθαλάσσιες πόλεις και τὴν ἐνδοχώρα τοῦ Πόντου. Μάλιστα ἡ παράδοση ἀναφέρει γιὰ ἓνα σπήλαιον τῆς περιοχῆς τῆς Τραπεζοῦντος, στὸ ὁποῖο τὸ πρῶτον ἔκανε ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος του και στὸ ὁποῖον ἐγκατέστησε θυσιαστήριον «*Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ*». Τὸ σπήλαιον αὐτὸ εἶχε καθιερωθεῖ εἰς ναῦδριον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα, στὸ ὁποῖον κάθε χρόνο, μέχρι τὴν ἔξοδο τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν κοιτίδα του, ἐτελεῖτο ἡ Θεία Λειτουργία στὴν μνήμη τοῦ Ἀποστόλου στίς 30 Νοεμβρίου.

Τὸ πρῶτο κήρυγμα και ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα στὴν περιοχὴ τοῦ Πόντου δὲν εἶχε -ὅπως φαίνεται- εὐρεία ἀπήχηση και ὡς ἐκ τούτου σχηματίσθηκε ἀρχικὰ μία ὀλιγάριθμη πρῶτη ἐκκλησία, ἐνῶ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν κατοίκων παρέμεινε πιστὴ στὴν πατρῶα θρησκεία και ἱκανοποιούσαν τίς θρησκευτικὲς τους ἀνάγκες μὲ τὴν λατρεία τῶν Ἑλληνικῶν θεοτήτων και τοῦ ἐξελληνισθέντος ἐκ τοῦ περσικοῦ πανθέου θεοῦ Μίθρα-Ἡλίου.

Δ'

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνα ἀρχίζει κυρίως ὁ πλήρης ἐκχριστιανισμὸς τῆς Τραπεζοῦντος και τῆς ἐν γένει περιφερείας τοῦ Πόντου, ἀφ' ὅτου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νεοκαι-

σαρείας Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς συνέστησε τὴν Ἐκκλησία Νεοκαισαρείας καὶ αὐτὴν ἔχοντας ὡς ἀφετηρία καὶ μητρόπολη ἐσκόρπισε τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς σὲ ὀλόκληρον τὸν Πόντο «*οἷόν τις λαμπτήρ περιφανῆς μέγας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαλάμπας*» κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος, ὀλίγον γνωστὸς στὸ εὐρὺ κοινὸν τῶν πιστῶν, εἶναι μία ἐξέχουσα μορφή τῆς Ἐκκλησίας τῶν Μαρτύρων, ὄχι μόνον γιὰ τὴν συνετὴ ποιμαντικὴ καὶ θαυμαστὴ ἱεραποστολικὴ του δράση σὲ περιόδους διωγμῶν ἀλλὰ καὶ διότι μαθητὴς γενόμενος τοῦ Ὁριγένους συνέτελεσε τὴν δημιουργία μιᾶς θεολογικῆς παραδόσεως στὶς περιφέρειες τοῦ Πόντου καὶ τῆς γειτονικῆς Καππαδοκίας, πού μετὰ ἀπὸ αἰῶνα εἶχε σὰν καρποὺς τὴν καλλιέργεια μιᾶς γνησίας ὀρθοδόξου θεολογίας μὲ τὴν ἀνάδειξη τῶν μεγάλων Καππαδόκων Πατέρων τοῦ χρυσοῦ αἰῶνα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Γρηγόριος γεννήθηκε τὸ 210 μ.Χ. στὴν Νεοκαισάρεια καὶ καταγόμενος ἀπὸ ἐπιφανεῖς ἐθνικοὺς γονεῖς ἐπιδόθηκε στὴν σπουδὴ τῆς ρητορικῆς προκειμένου νὰ ἀκολουθήσει τὸ δικηγορικὸν στάδιον. Προτιθέμενος νὰ συμπληρώσει τὶς νομικῆς του σπουδῆς στὴ Βηρυτὸ τῆς Συρίας, πού ἐθεωρεῖτο τότε τὸ «*παιδευτήριον τῶν νόμων*» ἐστάθμευσε στὴν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης πρὸς ἐπίσκεψη τῆς ἐκεῖ ἐγκατεστημένης ἀδελφῆς του. Συνέπεσε λοιπὸν τότε νὰ εὐρίσκειται στὴν πόλη αὐτὴ ὡς πρόσφυγας καὶ νὰ διδάσκει ὁ μέγας Ἀλεξανδρινός, ὁ Ὁριγένης.

Ἐκεῖ ἐγνώρισε ὁ Γρηγόριος τὸν ὀνομαστὸν διδάσκαλο τῆς Καθηγητικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τόσο ἐγοητεύθηκε ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν διδασκαλία του, ὥστε τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς συναντήσεώς του μὲ τὸν Ὁριγένη τὴν θεωρεῖ «*τὴν ὄντως ἐμοὶ πρώτην ἡμέραν τὴν τιμωτάτην πασῶν, εἰ δὴ λέγειν ἡμερῶν, ὅτε μοι πρῶτον ὁ ἀληθινὸς ἀνατέλλειν ἥλιος ἤρξατο*».

Ὅποτε παρητήθη τοῦ σκοποῦ του νὰ μεταβεῖ στὴν Βηρυτὸ γιὰ τὶς νομικῆς σπουδῆς καὶ παρέμεινε στὴν Καισάρεια, ὅπου ἐμαθήτευσε στὴν σχολὴ τοῦ Ὁριγένους καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν φιλοσοφία καὶ τὴν θεολογία, ἀσπασθεὶς τὸν Χριστιανισμὸ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Γρηγόριος, μετονομασθεὶς ἀπὸ Θεόδωρος.

Ὅταν ἐπανῆλθε στὴν πατρίδα του ἐταλαντεύετο μεταξὺ τοῦ ἀρχικοῦ του προγράμματος γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ στὸ δικηγορικὸ ἐπάγγελμα καὶ τῆς ἀφοσιώσεώς του στὴν θεολογία καὶ φιλοσοφία. Μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Ὁριγένους κατέληξε στὴν δευτέρα λύση. Ἀποσύρθηκε στὴν ἔρημο γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ σὲ βαθύτερη μελέτη τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Ἀπὸ τὴν ἔρημο ἐκλήθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ἀμασειᾶς Φαίδιμο νὰ ἐνταχθεῖ στὶς τάξεις τοῦ κλήρου καὶ μετὰ ἀπὸ δισταγμοὺς καὶ θεῖαν ὀπτασίαν ἐδέχθηκε καὶ ἐγίνε ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας.

Ἡ πόλη στὴν ὁποία ἐξελέγη ἐπίσκοπος μέχρι τῆς ἡμέρας αὐτῆς κατεῖχτο ἀπὸ τὴν πλάνη τῶν εἰδώλων καὶ δὲν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 17 οἱ ἀποδεχόμενοι τὸν λόγον τῆς πίστεως. Ἐκεῖ ἀνέπτυξε ὁ Γρηγόριος τὸ κήρυγμα καὶ ποιμαντικὴ δράση ἀπαράμιλλον καὶ ἡ φήμη του διαδόθηκε σὲ ὀλόκληρον τὸν Πόντον καὶ ὅλοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ τὸν γνωρίσουν καθὼς καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας του, ὥστε μετ' ὀλίγον ἡ πίστις νὰ πλεονάζει καὶ νὰ αὐξάνει.

Στὴν Νεοκαισάρεια ὀλονὲν ἐνισχύετο ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ὀφείλετο στὴν προσωπικότητα τοῦ Γρηγορίου καὶ στὴν ἀδυναμία τῆς μέχρι θεμελίων κλονισθεῖσης θρησκείας τῶν εἰδώλων νὰ ικανοποιήσει τὶς θρησκευτικῆς ἀνάγκης τοῦ λαοῦ. Ἔτσι σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τοὺς 17 ἀρχικοὺς πιστοὺς ἀνεπτύχθηκε στὴν Νεοκαισάρεια σπουδαία χριστιανικὴ κοινότητα.

Ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς δημιουργικῆς δράσεως τοῦ Γρηγορίου ξεσπάει τὸ 250-1 ὁ διωγμὸς τοῦ Δεκίου, ὁ ὁποῖος διεξήγετο μὲ τέτοια ἀγριότητα, ὥστε ὁ Γρηγόριος ἀνησυ-

χώντας για την ευστάθεια της νεοπαγοῦς χριστιανικῆς κοινότητος καὶ ἔχοντας ὑπ' ὄψη του τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στὴν ὑποβολή της σὲ βασανιστήρια, συνέστησε τὴν ὁμαδικὴ ἔξοδο τῶν πιστῶν στὴν ὑπαιθρο χώρα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων ἀπὸ τὸν διωγμὸν, ἀκολουθήσας καὶ ὁ ἴδιος τὸ ποίμνιόν του. Μετὰ τὴν παύση τοῦ διωγμοῦ ὁ Γρηγόριος καὶ οἱ πιστοὶ ἐπανῆλθαν στὴν πόλη καὶ ἀσχολήθηκε ὁ ἴδιος μὲ τὴν ἀνασύνταξη τῆς σκορπισμένης χριστιανικῆς κοινότητος. Δεκαεπτὰ χριστιανοὺς -σημειώνει ὁ βιογράφος του ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης- βρῆκε ὁ Γρηγόριος στὴν ἐπαρχία του στὴν ἀρχὴ τῆς ποιμαντικῆς του δράσεως, δεκαεπτὰ ἔθνικοὺς κατέλιπε κατὰ τὸν θάνατό του, ὁ ὁποῖος ἐπῆλθε τὸ ἔτος 270 καὶ ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμη του στίς 17 Δεκεμβρίου.

Μετὰ ἕναν αἰῶνα ὁ Μέγας Βασιλεὺς ἀπευθυνόμενος στοὺς πιστοὺς τῆς Νεοκαισαρείας καὶ ἐπεξηγώντας τὴν προτίμησή του γιὰ τὸν Πόντο, εὐρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκφράσει τὸν σεβασμὸ του στὴ μορφή τοῦ Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ καὶ νὰ τονίσει ὅτι ἀπὸ αὐτὸν παρέλαβε τὴν περὶ Θεοῦ διδασκαλία καὶ ἔννοια. Τὰ ἐπαινετικά αὐτὰ λόγια τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, τὰ ὁποῖα διέσωσε ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ὀφείλονται στὸ γεγονός ὅτι οἱ πρόγονοί των, καὶ εἰδικότερα ἡ γιὰ τὴν ἡ Μακρίνα ἢ πρεσβυτέρα, ἐμαθήτευσαν καὶ συγκαουχήθησαν κατὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ Δεκίου μὲ τὸν ἅγιο Γρηγόριο. Καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸν θεωροῦσαν πνευματικὸν τὸν πρόγονο.

Ὁ Γρηγόριος ἐπέτυχε νὰ ἀξιολογήσει ὅ,τι ὠφέλιμο ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία καὶ νὰ ἀξιοποιήσει τὰ στοιχεῖα αὐτὰ γιὰ τὴν βαθύτερη κατανόηση τῆς θείας ἐξ ἀποκαλύψεως Ἑλῆθειας. Συνδέθηκε μὲ φιλία μὲ τὸν Φιρμιλιανόν, ἀρχιεπίσκοπον Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, μαθητὴν ἐπίσης τοῦ Ὁριγένους, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποῖου καὶ ἡ Καισαρεία εἶχε καταστῆναι κέντρο σπουδαίας θεολογικῆς κινήσεως, ἐθε-

μελίωσε δὲ σὲ συνεργασία μὲ αὐτὸν τὸν ὀρθόδοξον χριστιανικὸν πολιτισμὸν, τὸν ὁποῖον στὴν συνέχεια ἐκαλλιέργησαν καὶ ἐλάμπρυναν οἱ τρεῖς τῆς Ἐκκλησίας πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Οἰκουμένης Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, τὸν ὁποῖον κατέστησαν κτῆμα κοινὸν γιὰ τὸν λαὸν τοῦ Πόντου καὶ ἀκόμη ὀλοκλήρου τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς.

Ε'

Τοὺς δεινοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας διωγμοὺς τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων μὲ τὸ ἀφθόνως ρεῦσαν αἷμα τῶν μαρτύρων διεδέχθηκε ὁ θριαμβὸς τοῦ Σταυροῦ καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐξασφάλισε τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν στὴν Ἐκκλησία. Στὴν συγκληθεῖσα ἀπὸ αὐτὸν στὸ ἔτος 325 Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος παρέστησεν καὶ ὁ ἐπίσκοπος Τραπεζοῦντος μὲ ἄλλους πέντε ἐπισκόπους τῆς περιφερείας τοῦ Πόντου.

Παρὰ ταῦτα φαίνεται ὅτι μέχρι τὸν β' αἰῶνα ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε ἐπικρατήσει στὴν περιοχὴ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ στίς παραλιακὰς πόλεις τοῦ Πόντου, ἐνῶ στίς μεσογειακὰς ὄρεινὰς περιοχὰς ἐξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν ἀνιπότακτα καὶ βάρβαρα φύλα μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος πρῶτος ὑπέταξε αὐτὰ εἰς τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὅποτε ἀκολούθησε ὁ φωτισμὸς αὐτῶν στὴν χριστιανικὴ πίστη καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς των καὶ ἡ ἐξημέρωση τῶν ἡθῶν. Μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸν καὶ ἐξελληνισμὸν τῶν φύλων τοῦ μεσογειακοῦ Πόντου τῆς Κολχίδος καὶ τῆς Λαζικῆς χώρας καὶ ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἐπίδραση καὶ ἀκτινοβολία τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῆς Τραπεζοῦντος, οἱ περιοχὰς αὐτὲς ἀπέδιδαν στὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς γενναιοτέρους στρατιῶτες καὶ μαχητὰς.

Τὸ ἡρωικὸ αὐτὸ φρόνημα διατηρήθηκε ἀνὰ τοὺς αἰῶνες κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐνιαίας βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ

μετέπειτα ανεξαρτήτου ποντιακού κράτους τῶν Κομνηνῶν, καθὼς καὶ κατὰ τὴν μακρὰν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Α΄ Παγκοσμίου πολέμου καὶ μετέπειτα μὲ τὴν σύσταση ἀνταρτικῶν ὁμάδων ποὺ ἀντιδρούσαν στὶς διαιρέσεις καὶ αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων καὶ εἰδικότερα στὶς γενοκτονίες Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων.

Στὸ πάτριο ἔδαφος τοῦ Πόντου οἱ Ἑλληνες Πόντιοι ἐτάφησαν στὴ γῆ ποὺ ἐπότισαν μὲ δάκρυα καὶ τὸ αἷμά τους. Περί τις 350.000 εἶναι τὰ θύματα σὰ χρόνια 1914-1922 τὰ ὁποῖα θρηνοῦν οἱ Ἑλληνες Πόντιοι. Στὴ μακροαῖωνη ἱστορία τους δοκιμάσθηκαν ἀλύπητα. Ὀπλίτες τοῦ ἀρχαίου ἐλ-

ληνικοῦ πολιτισμοῦ, στρατιῶτες τῆς χιλιόχρονης ἑλληνικῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀκρίτες τοῦ Ἑλληνισμοῦ πολέμησαν γιὰ τὰ ἴδια ἰδανικὰ χιλιάδες χρόνια. Ἀργοναῦτες ποὺ ξεκίνησαν γιὰ τὸ χρυσόμαλλο δέρας, παρέμειναν ὕστερα ἀπὸ τὸ 1922 σιωπηλοὶ σκεπασμένοι ἀπὸ τὴ γῆ γιὰ τὴν ὁποία προσέφεραν τὴν ζωὴ τους.

Καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς αὐτὸς τοῦ Πόντου μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴ ἔξοδό του τὸ 1923 μὲ τὴν συνθήκη τῆς Λωζάνης ἀποτελέσει στὶς νέες πατρίδες ποὺ ἐγκαταστάθηκε δημιουργικὸ στοιχεῖο, ἐμπνεόμενο πάντοτε ἀπὸ τὶς ἑλληνορθόδοξες παραδόσεις τῆς «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΣΥΝΑΠΑΝΤΗΜΑ

*Ὡ ἄνθια τοῦ καμνοῦ
τοῦ πόνου ροδοστάλες,
κρατᾷτ' ἐλπίδας θυμιὰτὸ
μπροστὰ στὸν ἄχραντο τὸν θρόνο.
Ἐκεῖ τὸ δάκρυ δέσση
καὶ ψάλσιμο ὁ θρῆνος,
μέσ' στὴν «ἀδάμαστη» Σιγῆ
στὴν ἄσωστη Εἰρήνη.
Κι ὧ σεῖς χαρᾶς σκιρτήματα,
πετάματα ἀγγελικά,
δοξαστικὸ προσκύνημα
ἀγνάντια στ' Ἀθέατο τὸ Κάλλος.
Ἐκεῖ ὁ νοῦς μετάρσιος
Ἄγια - Σοφιᾶς Παλάτι,
καὶ ἡ καρδιὰ φωτόμορφο
προσκυνητᾶρι πάλι,
μέσ' στῆς «ὑπέρλαλης» τῆς Σιωπῆς
τὰ τρίσβαθα τὰ βάθη.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

Ο ΥΠΕΡΧΩΡΟΣ

Ένα πολὺ ἐνδασφέρον ζήτημα τῶν πολυδιαστάτων χώρων, εἶναι οἱ λεγόμενες «σκουληκότερπες». Τὴν ἀφορμὴ γιὰ μιὰ τέτοια ὀνομασία τὴν ἔδωσε τὸ γεγονός ὅτι ἓνα σκουληκι πού βρῖσκεται σὲ ἓνα σημεῖο τῆς ἐπιφανείας ἐνὸς μήλου (ἢ ἐπιφάνεια εἶναι ὡρος 2 διαστάσεων), γιὰ νὰ πάει σὲ ἓνα ἄλλο σημεῖο τῆς ἴδιας ἐπιφανείας εἶτε θὰ διατρέξει κάποια διαδρομὴ ἐπάνω στὴν ἐπιφάνεια τοῦ μήλου, εἶτε θὰ ἀνοίξει μιὰ σήραγγα πού νὰ περνᾶει μέσα ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ μήλου -κάνοντας ἔτσι χρῆση μιᾶς 3ης διαστάσεως- καὶ θὰ φθάσει στὸ ἴδιο τέρμα.

Μιὰ τέτοια λοιπὸν συντομευτικὴ διαδρομὴ πού μᾶς τὴν ἐπιτρέπουν οἱ ιδιότητες τοῦ «ὑπερχώρου» εἶναι ἡ «σκουληκότερπα». Στὴν θεωρία μιὰ τέτοια διαδρομὴ θὰ μᾶς ἐπέτρεπε διατρέχοντας π.χ. ἓνα χιλιόμετρο μόνο, νὰ φθάσουμε -σχεδὸν ἀκαριαῖα- ἀπὸ τὴν γῆ στὸν ἀστέρα Βέγα πού ἀπέχει 26 ἔτη φωτός! Ἀκόμη, ἂν εἶχαμε μιὰν «εὐκαμπτη» σκουληκότερπα καὶ μπορούσαμε νὰ κινήσουμε τὸ ἓνα τῆς στόμιο μὲ ταχύτητα προσεγγίζουσα τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄλλο πού θὰ παρέμενε στερεωμένο στὴν γῆ, τότε τὸ ταχυκίνητο στόμιο θὰ παρέμενε νεώτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο, διότι ἐκεῖ ὁ χρόνος ρεῖ μὲ βραδύτερο ρυθμὸ σὰν νὰ εἶναι σχεδὸν σταματημένος. Κάθε τι πού θὰ ταξίδευε ἀπὸ τὸ ταχύτερα «γηράσκον» στόμιο, τὸ στερεωμένο στὴν γῆ (τὸ «βραδυκίνητο») πρὸς τὸ βραδύτερα «γηράσκον» (τὸ «ταχυκίνητο») θὰ πῆγαινε στὴν οὐσία πρὸς τὸν ἀρνητικὸ χρόνο, δηλαδὴ θὰ ταξίδευε πρὸς τὸ παρελθόν.

Τὸ 1985, ὁ ἀστρονόμος Carl Sagan, πασίγνωστος γιὰ τὰ ἐκλαϊκευτικὰ του δημο-

σιεύματα καὶ γιὰ τὴν προσπάθειά του γιὰ τὴν ἀνίχνευση νοήμονος ζωῆς ἢ ἀπλῶς ἔστω ζωῆς σὲ ἄλλους ἀστέρες, θέλησε νὰ γράψει μιὰ νουβέλα γιὰ μιὰ «μηχανὴ τοῦ χρόνου», πού νὰ ἀνταποκρίνεται ὅσο γίνεται περισσότερο στὶς σύγχρονες ἐπιστημονικὲς ιδέες.

Ἀπευθύνθηκε λοιπὸν στὸν διακεκριμένο κοσμολόγο Kip Thorne, εἰδικὸ μελετητὴ τῶν μελανῶν ὀπῶν καὶ τῶν «κοσμικῶν σπράγγων» στέλνοντάς του τὸ σχέδιο τοῦ κειμένου του καὶ ζητώντας του νὰ τὸ προσαρμόσει αὐστηρὰ στὶς σύγχρονες ἐπιστημονικὲς ἀπαιτήσεις. Ὁ Thorne σαγηνεύθηκε ἀπὸ τὴν ιδέα τοῦ Sagan καὶ ἀναζήτησε τίς γενικὲς «προδιαγραφές» πού θὰ ἔπρεπε νὰ ἰκανοποιεῖ μιὰ τέτοια «χρονομηχανή».

Πρωτίστως χρειαζόταν μιὰ λύση τῶν ἐξισώσεων τοῦ Einstein πού νὰ ἀποκλείει τὴν καταστροφὴ τοῦ χρονοταξιδιώτη ἀπὸ τὰ πελώρια βαρυτικὰ πεδία. Ἐπειτα θάπρεπε ἡ σκουληκότερπα νὰ εἶναι εὐσταθῆς καὶ νὰ μὴν κλείσει ξαφνικὰ τὰ στόμιά της, ἐνὸς ὁ ταξιδιώτης θὰ ἦταν μέσα στὴν διάρκειά του ταξιδιοῦ. Θάπρεπε ἀκόμα ἡ σκουληκότερπα νὰ ἐπιτρέπει ἓνα «κνυκλικὸ ταξίδι», ἓνα εἶδος κλειστῆς διαδρομῆς πού θὰ ἔφερνε τὸν ταξιδιώτη πάλι στὴν ἀφετηρία του, προτοῦ περάσουν ἑκατομμύρια ἢ δισεκατομμύρια χρόνια μετρημένα στὸ χρονομετρικὸ σύστημα τῆς γῆς κ.ο.κ.

Ἡ καθοριστικὴ ἀρχὴ ἦταν ὅτι ὁ χρονοταξιδιώτης ἔπρεπε νὰ κάνει ἓνα ἀνετο ταξίδι μὲ ἐπιστροφὴ μέσα ἀπὸ τὴν σκουληκότερπα. Ἀφοῦ καθορίσθηκε πῶς περίπου θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ σκουληκότερπα, ἔγιναν οἱ ὑπολογισμοὶ γιὰ τὸ ποσὸν τῆς ἐνεργείας πού θὰ ἀπαιτοῦσε ἡ κατασκευὴ

της. Δέν ἔγινε δέβαια προσπάθεια γιά νά ἀντιμετωπισθεῖ τὸ πρόβλημα μὲ τὰ μέσα πού διαθέτει ἡ σύγχρονη τεχνολογία μας.

Ὁ Thorne καὶ οἱ συνεργάτες του θέλησαν μόνον νά ἀποδείξουν τὸ ἐπιστημονικῶς ἐφικτὸν μιᾶς τέτοιας κατασκευῆς, ἀνεξαρτήτως τῶν οἰκονομικῶν καὶ τεχνολογικῶν περιορισμῶν πού καθορίζονται ἀπὸ τὰ μέσα πού διαθέτομε σήμερα.

Τὸ ἀξιοθαύμαστον εἶναι ὅτι βρέθηκε μιὰ λύση καὶ μάλιστα χωρὶς πολλές δυσκολίες, πού ἱκανοποιοῦσε τοὺς περιορισμοὺς πού εἶχαν θεθεῖ.

Δέν ἐπρόκειτο γιά μιὰ λύση τοῦ τύπου μελανῆς ὀπῆς καὶ ἔτσι δέν ὑπῆρχαν οἱ κίνδυνοι πού σχετίζονται μὲ αὐτή.

Ὀνόμασαν τὴν λύση τους «διαβατὴ σκουληκότρυπα» (Transversible wormhole) γιά νά διακρίνεται ἀπὸ τὶς ἄλλες λύσεις, τὶς μὴ διαβατὲς ἀπὸ τὰ διαστημόπλοια. Τὸ ταξίδι μέσω μιᾶς τέτοιας σκουληκότρυπας ἦταν τόσο ἄνετο ὅσο ἓνα ταξίδι μὲ ἀεροπλάνο. Οἱ μέγιστες βαρυτικὲς δυνάμεις πού θὰ ὑφίσταντο οἱ ἀναβάτες δέν θὰ ὑπερέβαιναν τὸ 1g (δηλαδή θὰ ἦταν τοῦ ἴδιου μεγέθους μὲ τὴν ἔλξη τῆς γῆς).

Δέν θὰ ὑπῆρχε φόβος νά κλείσουν τὸ στόμα τῆς σκουληκότρυπας στὰ ξαφνικά. Τὸ ταξίδι δέν θὰ διαρκοῦσε ἑκατομμύρια ἢ δισεκατομμύρια χρόνια ἀλλὰ τὸ πολὺ 200 ἡμέρες. Τέτοιες διαδρομὲς ὀνομάστηκαν C.T.C. (Closed Time like Curves). Ὁ Thorne ἀπέδειξε ὅτι οἱ διαδρομὲς μὲ τὴν διαβατὴ σκουληκότρυπά του, δέν μεταβάλλουν τὸ παρελθὸν ἀλλὰ συμμορφώνονται μὲ αὐτὸ (ἐπαναλαμβάνουν τὸ παρελθὸν - δέν τὸ μεταβάλλουν).

Ὁ Thorne καὶ τὸ ἐπιτελεῖο του βρῆκαν ὅτι στὸ κέντρο τῆς σκουληκότρυπας θὰ ὑπῆρχε κάποιον ἐξωτικὸ εἶδος ὕλης μὲ ἀσυνήθιστες ιδιότητες. Ὁ Thorne ἀπέδειξε ἀκόμα ὅτι αὐτὸ τὸ ἐξωτικὸ εἶδος ὕλης ἂν καὶ ἀσύνηθες, δέν θὰ εἶχε κανένα χαρακτηριστικὸ πού νά παραδιάζει τοὺς συνήθεις νόμους τῆς φυσικῆς. Ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν Thorne τὸ ἐνδεχόμενον νά ἀποδειχθεῖ ἀπὸ

τοὺς ἐπιστήμονες τοῦ μέλλοντος ὅτι τέτοια ἐξωτικὴ ὕλη δέν ὑπάρχει. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως, φαίνεται τελείως παραδεκτὴ αὐτὴ ἡ ὕλη, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἔχει κανεὶς πρόσβαση σὲ ἀρκετὰ προχωρημένη τεχνολογία. Ὁ Thorne γράφει μὲ ἐμπιστοσύνη ὅτι μὲ βάση μιὰ σκουληκότρυπα, ἓνας ἀρκετὰ προχωρημένος πολιτισμὸς θὰ μπορεῖ νά κατασκευάσει μιὰ μηχανὴ πού νά ἐπιτρέπει τὸ ταξίδι πρὸς τὸ παρελθόν.

Μιὰ ἄλλη κατασκευαστικὴ διαμόρφωση τῆς χρονομηχανῆς, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι ὑπάρχει «ἐξωτικὴ ὕλη» ἐν εἶδει μετάλλου, θὰ ἦταν ἡ κατασκευὴ ἐνὸς κυλίνδρου ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕλικό. Ὁ ταξιδιώτης στέκεται στὴ μέση τοῦ κυλίνδρου. Τὸ ἐξωτικὸ ὕλικό καμπυλώνει τὸν χωρὸχρόνον καὶ σχηματίζεται μιὰ σήραγγ πού συνδέει μὲ ἓνα μακρινὸ σημεῖο τοῦ σύμπαντος σὲ ἄλλο χρόνο. Ὁ ταξιδιώτης πού εὐρίσκεται στὸ κέντρο τοῦ στροβιλισμοῦ τοῦ χωρὸχρόνου καὶ ὑφίσταται βαρυτικὴ ἐπίδραση 1g, ἀναρπάζεται μέσα στὴν σήραγγα καὶ μεταβαίνει στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ σύμπαντος.

Ἄλλη διαμόρφωση τῆς χρονομηχανῆς συνίσταται ἀπὸ δύο θαλάμους πού ὁ καθένας τους περιέχει ἓνα ζεῦγος μεταλλικῶν πλακῶν.

Τὸ πανίσχυρο ἠλεκτρικὸ πεδίο πού ἐγκαθίσταται μεταξὺ ἐκάστου ζεύγους πλακῶν (πού ὑπερβαίνει δέβαια κάθε δυνατότητα τῆς συγχρόνου τεχνολογίας), διαρρηγνύει τὸ πλέγμα τοῦ χωρὸχρόνου καὶ δημιουργεῖ μιὰ σκουληκότρυπα πού συνδέει τοὺς δύο θαλάμους. Ὁ ἓνας θάλαμος ἐγκαθίσταται σ' ἓνα πύραυλο πού ἐπιταχύνεται σὲ ταχύτητα πλησιάζουσα τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός, ἐνῶ ὁ ἄλλος παραμένει στὴν γῆ. Καθὼς ἡ σκουληκότρυπα μπορεῖ νά συνδέσει δύο περιοχὲς τοῦ χώρου μὲ διαφόρους χρόνους, τὸ ρολοῖ στὸν πρῶτο (τὸν ταχυκίνητο) θάλαμο πηγαίνει ἀργότερα ἀπὸ τὸ ρολοῖ πού ὑπάρχει στὸν δεύτερο θάλαμο (τὸν ἀκίνητο). Ἐπειδὴ ὁ χρόνος ρεεῖ μὲ διαφορετικὸ ρυθμὸ στὰ δύο ἄκρα τῆς σκουληκότρυπας, ὁ ταξιδιώτης, ἀνάλογα μὲ τὸν θά-

λαμο στον οποίο εισέρχεται, μεταφέρεται αυτόστιγμει στο παρελθόν ή στο μέλλον. Ο Thorne περιγράφει μια χρονομηχανή, που ο ένας της θάλαμος μένει στο σπίτι του και ο άλλος σε ένα διαστημόπλοιο που το χειρίζεται ή σύζυγός του, ή κ. Carolee Thorne. Η Carolee πραγματοποιεί ένα κυκλικό ταξίδι στον χωρόχρονο και επιστρέφει στο σπίτι της, μετά 10 λεπτά, μετρημένα στον δικό της χρόνο. Ο Thorne μένει στο σπίτι του και διαπιστώνει ότι για το δικό του σύστημα μετρήσεως χρόνου, έχουν περάσει 12 χρόνια. Περνώντας από την σκουληκότρυπα της χρονομηχανής που κατασκεύασε και βγαίνοντας από το άλλο στόμιο που βρίσκεται στο διαστημόπλοιο που επέστρεψε στην γη, γίνεται 10 χρόνια νεώτερος. Επιστρέφοντας κατόπιν στον δικό του ακίνητο θάλαμο, γίνεται γεροντότερος κατά 10 έτη.

Είναι όμως αδύνατο να επιστρέψει στο παρελθόν που υπήρξε προτού να κατασκευασθεί η χρονομηχανή.

Υπάρχει δέβια το ερώτημα που θα βρεθεί ή ενέργεια που χρειάζεται για την κατασκευή της σκουληκότρυπας. Εδώ έρχεται να δοηθεί ή λεγομένη «άρνητική ενέργεια». Κανονικά όλα τα αντικείμενα έχουν θετική ενέργεια. Το κενό, εξ ορισμού έχει ενέργεια μηδέν. "Αν όμως κατορθώσουμε να παραγάγουμε «άρνητική ενέργεια» δηλαδή κάτι τι που έχει ενεργειακό περιεχόμενο μικρότερο από το κενό, τότε θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε «έξωτική» ύλη, έξωτικούς σχηματισμούς στον χώρο και τον χρόνο που να μπορούν να καμπυλώσουν τον χρόνο σε σχήμα κύκλου. Τέτοιες ενεργειακές καταστάσεις ονομάστηκαν «μέσες καταστάσεις ασθενοῦς ενεργείας» (AWEC), όπου τα αρχικά τῶν λέξεων AVERAGE WEAK ENERGY CONDITION. Ο Thorne επισημαίνει ότι αν παρουσιασθεί αυτή ή συνθήκη, μπορεί να προκύψει προσωρινῶς αρνητική ενέργεια για την πραγματοποίηση του ταξιδιού στον χρόνο.

Η έννοια της αρνητικής ενεργείας ήταν κάτι που άναθεμάτιζαν οι ασχολούμενοι με

την σχετικότητα, ἐπειδὴ θὰ καθιστοῦσε δυνατὴ τὴν ὑπαρξὴ ἀντιβαρύτητας καὶ τὴν παρουσία ἄλλων φαινομένων που οὐδέποτε παρατηρήθηκαν πειραματικῶς. Ο Thorne ἀπαντᾷ ὅτι ὑπάρχει γιὰ τὴν κβαντικὴ θεωρία τρόπος παραγωγῆς ἀρνητικῆς ἐνεργείας. Τὸ 1948 ὁ Ὀλλανδὸς Henrik Casimir ὑπέδειξε αὐτὸν τὸν κβαντικὸ τρόπο:

Πάρτε δύο μεγάλες παράλληλες μεταλλικές πλάκες που δὲν ἔχουν ἐπάνω τους ἠλεκτρικὰ φορτία. Ἀφοῦ εἶναι καὶ οἱ δύο ἠλεκτρικῶς οὐδέτερες, καμμία δύναμη δὲν ἀσκεῖται μεταξύ τους. Ὁ Casimir ἔδειξε ὅτι ἂν ὑπάρχει κενὸ μεταξύ τους, σύμφωνα με τὴν ἀρχὴ τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ Heisenberg αὐτὸ τὸ κενὸ θὰ ἦταν γεμάτο ἀπὸ δραστηριότητες τρισεκατομμυρίων σωματιδίων που ἀμοιβαίως ἐμφανίζονται καὶ ἐξαφανίζονται. Ἀπότομα βγαίνουν ἀπὸ τὸ κενό, γιὰ νὰ ἐπενέλθουν σ' αὐτό. Ἐπειδὴ ἡ ἐμφάνιση καὶ ἡ ἐξαφάνισή τους γίνεται με τόσο ραγδαῖο τρόπο, περνοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαρατήρητα. Αὐτὰ τὰ virtual particles, τὰ «δυνάμει σωματίδια» προκαλοῦν κατὰ τὶς προρρήσεις τοῦ Casimir ἑλκτικὲς δυνάμεις μεταξύ τῶν πλακῶν, που εἶναι μετρήσιμες.

Παρὰ τὴν παραδοξότητά του, τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρατηρήθηκε ἐργαστηριακῶς τὸ 1958 ἀπὸ τὸν φυσικὸ Μ. J. Sparnaay καὶ ὀνομάσθηκε Casimir Effect.

"Ἐνας τρόπος γιὰ νὰ ζεῦξουμε τὸ Casimir Effect, εἶναι νὰ τοποθετήσουμε ἀπὸ ἓνα ζεῦγος μεγάλων τέτοιων πλακῶν στὸ κάθε στόμιο τῆς σκουληκότρυπᾶς μας, παράγοντας ἔτσι ἀρνητικὴ ἐνέργεια.

"Αν ὅμως ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ συνθήκη AWEC εἶναι ἀδύνατον νὰ παραβιασθεῖ, τότε τὰ ὄνειρα γιὰ «διαβατὲς σκουληκότρυπες» καὶ ταξίδια στὸν χρόνο θὰ γίνουν ὀριστικῶς ἀπραγματοποίητα.

Πρὸς τὸ παρόν, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐκδοθεῖ ἀπόφαση γιὰ τὸ ἂν εἶναι ἢ δὲν εἶναι πραγματοποιήσιμη ἡ μηχανὴ τοῦ Thorne.

"Ὅλοι ὅμως συμφωνοῦν ὅτι ὁ ἀποφασιστικὸς παράγων γιὰ τὴν λύση αὐτοῦ τοῦ

προβλήματος είναι ή ύπαρξη μιās τελείως ικανοποιητικής κβαντικής θεωρίας τής βαρύτητας - πού άκόμα δέν ύφίσταται.

Ό πολύς Stephen Hawking, θεωρεί ότι ή άκτινοβολία πού θά εκπέμπεται από την είσοδο τής σκουληκότρυπας θάνα άρκετά μεγάλη, ώστε νά συνεισφέρει ύλικο-ένεργειακό περιεχόμενο στις έξισώσεις του Einstein.

Αυτή ή «ανάδραση» πού θά τροφοδοτεί τόν ύλικο-ενεργειακό παράγοντα τών έξισώσεων του Einstein, θά παραμορφώνει την είσοδο τής σκουληκότρυπας και ίσως νά μπορεί νά προκαλέσει και τó κλείσιμό της για πάντα. Ό Thorne διαφωνεί ισχυρίζόμενος ότι αυτές οι εκπομπές άκτινοβολίας δέν είναι άρκετές για νά κλείσουν την είσοδο.

Η θεωρία τών ύπερχορδών πού είναι πλήρως κβαντομηχανική και περιέχει ώς ύποσύνολό της την γενική θεωρία τής σχετικότητας, ένδέχεται νά δώσει άπάντηση σχετικά με τó πραγματοποιήσιμο τής συνθήκης AWEC και με τó αν θά διατηρηθεί άνοικτη ή είσοδος τής σκουληκότρυπας, επιτρέποντας έτσι τó ταξίδι στον χρόνο.

Ό Hawking είναι επιφυλακτικός άπέναντι στις ιδέες του Thorne για ταξίδια στον χρόνο. Άντ' αυτού, προτείνει μιá άκόμη φανταστικότερη θεωρία για την χρήση σπουληκοτρυπών πού θά οδηγούν σέ παράλληλα σύμπαντα πού ό Hawking θεωρεί ότι υπάρχουν σέ άναρίθμητο πλήθος.

Ό Hawking -και άλλοι- παραδέχονται την ύπαρξη άπειρίας συμπάντων. Έδώ όμως ή λέξη «σύμπαν» παίρνει άλλη σημασία. Δέν σημαίνει «πάν τó υπάρχον», αλλά «πάν τó δυνάμενον νά υπάρξει».

Στην κβαντική κοσμολογία πού αναπτύσσει ό Hawking, συνάπτει στο άισθητό μας σύμπαν και μιá κυματοσυνάρτηση αντίστοιχα με την κυματοσυνάρτηση πού χαρακτηρίζει τó κάθε σωματίδιο.

Έδώ ή κυματοσυνάρτηση νοείται ώς ένα άπειροσύνολο από παράλληλα σύμπαντα.

Αυτή ή κυματοσυνάρτηση έχει την με-

γίστη τιμή της στο δικό μας σύμπαν, πράγμα πού σημαίνει ότι τó δικό μας έχει την μεγαλύτερη πιθανότητα ύπαρξεως. Η συνάρτηση αυτή πού έπεκτείνεται και σέ όλα τά άλλα σύμπαντα παίρνει, γι' αυτά μικρότερες τιμές (στο καθένα).

Όι κοσμολόγοι πού δέχονται αυτή την άποψη έπιζητούν νά άποδείξουν μαθηματικά, ότι τó δικό μας σύμπαν είναι -κατά ένα τρόπο- μοναδικό και εύσταθές.

Μπορούμε ώς εικόνα αυτών τών πραγμάτων, νά θεωρήσουμε μιá μεγάλη συλλογή από σαπουνόφουσες αιώρούμενες στον άέρα. Κάθε μιá τους άντιπροσωπεύει ένα άυτοτελές σύμπαν εκτός από εκείνες πού συνενώνονται μεταξύ τους για νά σχηματίσουν μεγαλύτερες φούσκες και εκείνες πού χωρίζονται σέ μικρότερες.

Η διαφορά άνάμεσα στα σύμπαντα και τις πομφόλυγες είναι ότι τά σύμπαντα είναι ένα είδος «δεκαδιαστάτων» πομφόλυγων. Τά σύμπαντα αυτά μπορούν νά διασυνδεθούν μεταξύ τους με σκουληκότρυπες. Όμως δέν μπορούμε νά ταξιδέψουμε από τó ένα σύμπαν στο άλλο έπειδή ή παρούσα τεχνολογία μας είναι άνεπαρκής.

Κατά τόν Hawking εκτός από τις διαβατές σκουληκότρυπες του Thorne, πού νοούνται ώς τεχνουργήματα, υπάρχουν άυτοδυνάμως σκουληκότρυπες πού συνδέουν μονίμως τó σύμπαν μας με δισεκατομμύρια δισεκατομμυρίων άλλων συμπάντων, όμως τó μέγεθός τους είναι άφαντάστως μικρό, συγκρίσιμο με τó μήκος Planck (10^{-20} τής διαμέτρου ενός πρωτονίου).

Είναι άφάνταστο τó πλήθος τών θεωριών και τών εικαστών, πού έχουν διατυπωθεί από πολλούς έπιστήμονες κατά τις τελευταίες δεκαετίες καθώς και τών διαφόρων παραδόξεων πού αυτές συνεπάγονται.

Είναι συνεπώς άδύνατον νά περιληφθούν όλα αυτά στον χώρο πού διαθέτομε.

Θά περιορισθούμε στο νά αναφέρουμε συντόμως μερικές άπόψεις πού διατυπώνει ό συγγραφέας Michio Kaku για τούς μελ-

λοντικούς πολιτισμούς, μέσα στο βιβλίο του «υπέρχωρος».

Ἀποκαλεῖ πολιτισμὸ τύπου I ἐκεῖνον πού θά ἐπιτρέπει στόν ἄνθρωπο νά ἐλέγχει τίς ἐνεργειακές ἐφεδρείες ἐνὸς ὁλοκλήρου πλανήτου.

Ἀκολουθεῖ ὁ πολιτισμὸς τύπου II ὅπου ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἱκανὸς νά διαχειρίζεται ἐνεργειακά μεγέθη τῆς τάξεως μεγέθους πού ἐν τῷ συνόλῳ του ἐκπέμπει ὁ ἥλιος.

Μέ ἄλλα λόγια ἓνα τέτοιο ἐνεργειακὸ μέγεθος θά χρειάζεται ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν του. Σ' αὐτὸ τὸ στάδιο ὁ ἄνθρωπος θά μετατρέψει τοὺς ἀστέρες σὲ ἀποικίες του.

Στόν πολιτισμὸ τύπου III ὁ ἄνθρωπος θά ἔχει φθάσει στὸ στάδιο νά ἐλέγχει τὸ σύνολο τῆς ἐνεργείας πού περιέχεται σ' ἓνα γαλαξία.

Χρονικῶς ὁ πολιτισμὸς τύπου I τοποθετεῖται σὲ μερικές ἑκατονταετίες μετὰ τὴν σημερινὴ ἐποχὴ.

Ὁ πολιτισμὸς τύπου II θεωρεῖται ὅτι θά ἀπέχει κατὰ μία χιλιετία ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τύπου I

Ὁ πολιτισμὸς τύπου III θεωρεῖται ὅτι θά ἀπέχει μερικές χιλιετίες ἀπὸ τὸν II. Ἐδῶ θεωρεῖται ὅτι ἡ ἀνθρωπότης θά ἔχει θέσει στὴν ὑπηρεσία της τὴν ἐνέργεια πού δίνουν οἱ μελανές ὀπές καὶ οἱ ὑπερκαινοφανεῖς ἀστέρες. Ἐχοντας τέτοια ποσὰ ἐνεργείας στὴν διάθεσή του, εἶναι πιθανὸν νά βρεθεῖ ὁ ἄνθρωπος σὲ θέση νά κυβερνᾷ τὴν 10^η διάσταση.

Τέλος ἀποτολμῶνται καὶ προβλέψεις γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῶν νοημόνων ὄντων εἴτε στὴν

περίπτωση διαλύσεως τοῦ σύμπαντος μὲ τὴν συνεχῆ ἐπ' ἄπειρον διαστολή, εἴτε στὴν περίπτωση βαρυντικῆς καταρρεύσεως, ἂν ἡ διαστολὴ φθάσει σὲ κάποιον μέγιστο μέγεθος καὶ ἀκολουθῶς ὑπερνικήσει ἡ βαρῦτης ὀδηγώντας σὲ συρρίκνωση μέχρι «σημειακοῦ» μεγέθους.

Ἡ ἀπάντηση καὶ γιὰ τίς δύο ἐκδοχές, εἶναι οἱ σκουληκότρυπες πού θά ἐπιτρέψουν τὴν μετάβαση τῶν ἐμβίων ὄντων σὲ ἄλλα σύμπαντα, ὥριμα γιὰ νά φιλοξενήσουν τὴν ζωὴ.

Ἀκόμα, κατὰ μία θεωρία, ἂν οἱ τέσσαρες διαστάσεις τοῦ αἰσθητοῦ μας χωροχρόνου καταρρεύσουν σὲ σημειακά μεγέθη, τότε, γιὰ λόγους συμμετρίας, θά συμβεῖ «πληθωριστικὴ διαστολή» στὶς «κουλουριασμένες» σὲ μεγέθη μήκους Planck (10^{-33} cm) 6 διαστάσεις τοῦ «ἀδελφικοῦ μας σύμπαντος» ἐπιτρέποντας τὴν μετάβαση τῆς «νοήμονος ζωῆς» -ἴσως καὶ ὄλων τῶν ἐμβίων ὄντων- σ' αὐτὸν τὸν νέο ἐξαδιάστατο κόσμο.

Ὅμως, παρ' ὅλα τὰ ἀξιοθαύμαστα ὄλων αὐτῶν τῶν ἐπιστημονικῶν ὄραματισμῶν παραμένει πάντοτε τὸ κρίσιμο ἐρώτημα: **«Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; Ἦ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;»**

Χωρὶς πνευματικὲς ἀξίες, χωρὶς πνευματικὸ πολιτισμὸ συμβαδίζοντα μὲ τὸν τεχνολογικό, κάθε ἐπιστημονικὴ πρόοδος καταντᾷ μέσο αὐτοκαταστροφῆς γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅπως μᾶς δίδαξε ἡ μέχρι σήμερον ὑπάρχουσα ἐμπειρία.

I. Γ. ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ο Έλληνας Εκπαιδευτικός Λειτουργός, φορέας του αιώνιου Έλληνοχριστιανικού πολιτισμού, δημιουργεί στα πέρατα του Έλληνισμού, το μέλλον της Φυλής μας. Η νέα ελληνική χριστιανική γενιά, ή αύριανη χριστιανική Ελλάδα, πρέπει να καθοδηγηθεί στην αγάπη της Θρησκείας και της Πατρίδος, να έμπνευσθεί απ' το υπέρτατο πνεύμα της θυσίας για την έξυπνότερη των ευγενέστερων ανθρώπων ιδανικών και να πιστέψει στην άποστολή της. Στο Δημοτικό Σχολείο, που έχει δεσποζούσα θέση στη μόρφωση του νέου, δημιουργείται ο έναρετος πολίτης και λαξεύεται ο ήθικος χαρακτήρας. Ο Δάσκαλος πρέπει να είναι ήθικη, εκπαιδευτική και κοινωνική προσωπικότητα, ώστε το έργο του να είναι πάντοτε χρήσιμο και καρποφόρο. «Ο Άνθρωπος - τονίζει ο Goethe - είναι δημιουργικός, όταν είναι θρησκευτικός και διαπνέεται από γνήσια και βαθειά θρησκευτικότητα». Και ο άειμνητος Καθηγητής Σπ. Μ. Καλλιάρης σχετικά γράφει: «Ο θρησκευτικός άνθρωπος έχει ικανά όπλα, να αγωνίζεται κατά των πειρασμών, ως επί το πλείστον, νικηφόρος. Ούτος ισχυρόν συναίσθημα έχει έν, εκ του συναισθήματος δέ τούτου κατάγεται πᾶν ἀγαθόν, διακρίνει τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, πρὸς τούτοις δὲ ἀποκτᾶ καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἀγωνίζεται ἐν αὐτῷ, ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατὰ τοῦ κακοῦ. Ἐντεῦθεν, συνάγομεν, ὅτι ἡ ἠθικότης, ὅσονδήποτε ἐναργής καὶ ἂν ποτὲ ὑπάρχη ἐν τῇ συνειδήσει τινός, ἀποβαίνει μετέωρος καὶ ἀσταθής καὶ δὲν δύναται νὰ ἐμφανίζεται πρὸ τῆς διανοίας ὡς ὑποχρεούσα τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀκο-

λουθῆ θεωρίας».

Ο Δάσκαλος, με βαθειά συναίσθηση τῶν υποχρεώσεών του ὡς πνευματικῷ ἡγέτη, με πίστη στὸ Θεὸ καὶ ἀγάπη στὴν Ἑλλάδα, ὀφείλει νὰ θέτει ὅλες τὶς δυνάμεις του στὴν ὑπηρεσία τῶν μεγάλων ἀξιῶν τῆς ζωῆς. Στὸ δύσκολο ἔργο του παραστάτης καὶ βοηθός εἶναι πάντοτε ὁ Χριστός, ὁ αἰώνιος φίλος τῶν παιδιῶν.

Βαρύτατη εἶναι ἡ εὐθύνη τοῦ Σχολείου. Εἶναι ἀνάγκη νὰ καλλιεργῆσει μ' ἐπιμέλεια τὶς ψυχὲς τῶν τροφίμων του καὶ νὰ τὶς ὀπλίσει μὲ φρόνηση, ἀγάπη καὶ σύστημα ἐπάνω στὸ γρανίτη τῆς πίστεως καὶ τὸ χρυσὸ τῆς ἐλληνικῆς ἀρετῆς. Ἡ ἀγωγή πρέπει νὰ στηρίζεται στὰ δάθρα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ βαθύτατο θρησκευτικὸ συναίσθημα σεβασμοῦ στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, πὺν ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια ἀνύψωσε στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς τὸ Χριστὸ καὶ τὶς ἠθικὲς ἀρχές, δὲν ζοῦν τὰ ἄτομα καὶ οἱ λαοί.

Τὸ παιδί ἀπ' τὴν ἡλικία τῶν 7 χρόνων, ἀρχίζει νὰ κατανοεῖ τὶς ἐννοιες τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημά του ἀναπτύσσεται καὶ καλλιεργεῖται ἀνάλογα ἀπ' τὸ διδασκόμενο θρησκευτικὸ μάθημα. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, οἱ παρεχόμενες, σύμφωνα μὲ πρόγραμμα, θρησκευτικὲς γνώσεις καὶ ἡ συμμετοχὴ του στὶς κοινὲς προσευχὲς, σχολικὲς ἐορτὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς τελετὲς ἰσχυροποιοῦν τὴν εὐπλαστὴ ψυχὴ του καὶ δημιουργοῦν ἀδαμάντινο χαρακτήρα καὶ χριστιανικὸ φρόνημα, ἐπάνω στὸ ὅποιο θὰ μπορεῖ νὰ οἰκοδομηθεῖ ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς,

πολύτιμη κληρονομία του Έθνους και της Θρησκείας. Η ψυχή του γεμίζει με όραματα υψηλής πνοής και στερεώνονται στην καρδιά του τα φτερά της αρετής.

Στην ηλικία των 10 και 11 χρόνων, που τα διαφέροντα είναι σταθερότερα, επιβάλλεται ιδιαίτερη φροντίδα του Δασκάλου, ώστε, με την πίστη, τον ένθουσιασμό και την άκραιότητα της ζωής του να επιτύχει απόλυτα το σκοπό της αγωγής.

Η Άγια Εκκλησία μας έστρεψε και στρέφει πάντοτε το στοργικό ενδιαφέρον της στο Έλληνόπουλο, για να του δώσει άρτια χριστιανική μόρφωση και όρθη αγωγή. Το Κατηχητικό Σχολείο, εστία θρησκευτικής και εθνικής αγωγής, πραγματικό ψυχικό και ήθικό χαλκείο, παράλληλα προς άλλους ευεργετικούς παράγοντες της αγωγής, έχει προσφέρει και προσφέρει, συστηματικά και άθροισμα, πολλά χρόνια, ύψιστες υπηρεσίες στην ελληνική νεότητα. Σ' αυτό καλλιεργείται συστηματικά το θρησκευτικό

πνεύμα και διαπλάσσονται οι θερμοί και απόλυτα άφοσωμένοι στην Ελλάδα και στη Θρησκεία αύριανοί Έλληνες πολίτες.

Μια πολυάριθμη στρατιά αγωνιστών του πνεύματος και του μόχθου ετοιμάζεται στα Κατηχητικά Σχολεία, εύλογημένα φτώχεια της Εκκλησίας μας, για να υπηρετήσει έπάζια τη γνήσια αύριανή Ελλάδα.

Η ζωή του Εκπαιδευτικού Λειτουργού, επισφράγιση και ένσάρκωση των διδασκομένων αληθειών, πρέπει να κατευθύνεται από ανώτερη ζωντανή ήθικοθρησκευτική πνοή, ώστε το έργο του, φωτιζόμενο και θερμαινόμενο πάντοτε απ' τις αιώνιες και άπαρασάλευτες αξίες της Χριστιανικής Θρησκείας και της Ελληνικής Πατρίδας, με το υπέροχο περιεχόμενό τους, ν' αποβεί δημιουργικό, πλούσιο και ύψηλό, για το καλό της Εκκλησίας και του Έθνους μας.

ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΣ

« Η έγγραφη νέων συνδρομητών εις τας « Ακτίνας » είναι ένα πνευματικό έργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὄλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν. »

ΜΙΑ ΟΜΟΡΦΗ ΜΕΡΑ

Τί είναι μια όμορφη μέρα; Μια μέρα ηλιόλουστη. Μια μέρα ξεκούραστη. Χωρίς τρεξίματα, αγωνίες και συγκρούσεις. Μια μέρα που σου δίνει μια πνευματική χαρά. Μια αίσθηση πληρότητας.

Ήταν Κυριακή. Που σημαίνει ότι ξεκίνησε η μέρα με θεία Λειτουργία. Γεγονός αρκετό, για να σου δώσει και χαρά και ειρήνη και πληρότητα πνευματική. Η παρουσία όμως ενός αξιού επισκόπου, που το εκκλησίασμα τον ένοιωσε ήγέτη, ποιμένα και δάσκαλο, κατ' άξίαν και όχι κατ' άξίωμα, πρόσθεσε, φυσικά, το δικό της βάρος.

Μία συζήτηση στην τηλεόραση για τον Μακρυγιάννη, έδωσε στη συνέχεια στη σκέψη μου και στην καρδιά μου μιαν άλλη πνευματική διέξοδο από την καθημερινότητα. "Ένας ήρωας που σου δείχνει το δρόμο της αγάπης για την πατρίδα και της πίστης στον Θεό. Μιάς πίστης άδολης, σαν του μικρού παιδιού. Μιάς αγάπης φλογερής που να μην είναι μεγάλη γι' αυτήν καμμιά θυσία. Ούτε και η θυσία της ζωής σου.

Το σημερινό γεύμα με την καλή συντροφιά ενός φίλου, ήταν ένα άλλο στοιχείο στο πάζελ της όμορφης μέρας μου. "Όποιος δεν έχει φίλους, πρέπει να νοιώθει ένα κενό στη ζωή του. Η φίλια είναι κάτι πολύ μεγάλο, κάτι ιερό. Όπως είναι κάθε σύνδεσμος που έχει βάση την αγάπη. Την αγάπη που **«οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς»**.

Το απόγευμα άνοιξα στην τύχη το ραδιόφωνο. Ήταν η έκπομπή μιᾶς φίλης. Που έχει ιδέες. Που έχει καρδιά. Που μπορεί να ντύνει τις ιδέες της με όμορφο λόγο. Που

μιλάει ζωντανά και παραστατικά, με μια ζεστή φωνή. Προσόντα που λίγοι άνθρωποι έχουν στον τόπο μας. Γιατί, δυστυχώς, στα σχολεία μας δεν μᾶς μαθαίνουν να μιλούμε. Η ραδιοφωνική, λοιπόν, αυτή έκπομπή, πρόσθεσε μια νότα χαρᾶς πνευματικῆς στην όμορφη ημέρα, που είχε ἤδη άρχισει να γέρνει στη δύση της.

Βράδυασε. Και πάλι η τηλεόρασις -πράγμα περίεργο- έδωσε (για δεύτερη φορά) τον καλό της εαυτό. Μια παληά συνέντευξη με την Έλενη Βλάχου. Σπανίζουν, δυστυχώς, στην εποχή μας οί ξεχωριστοί άνθρωποι, οί μεγάλες προσωπικότητες. Εκείνοι οί άνθρωποι που, εκτός από την έξυπνάδα και την καλλιέργειά τους και τὰ ταλέντα τους, *«πολλῶν ἀνθρώπων εἶδον ἄστεα καὶ νόον ἔγνω»*, ὅπως ἡ Έλενη Βλάχου. Κι έχει αυτό τεράστια σημασία στη διαμόρφωση τοῦ ὅλου ἀνθρώπου.

Η μέρα έκλεισε. Με μιᾶ ἀπρόσμενη, συγκινητική έκδήλωση αγάπης από μιᾶ πολὺ στενή κι ἀγαπημένη φίλη. Πάντα συγκινεῖ ἡ προσφορά τῆς αγάπης. Με ὅποιαδήποτε μορφή κι ἂν εἶναι. "Όμως, ἡ συγκίνησης εἶναι μεγάλη ὅταν ὁ ἄλλος ὄχι ἀπλῶς σου προσφέρει, ἀλλὰ σου ἐμπιστεύεται κάτι που ἁγίασαν τὰ χέρια τῶν δικῶν του κι εἶναι γεμάτο ἀπὸ τὴς πιὸ τρυφερῆς ἀναμνήσεως του.

Μια μέρα που άρχισε ὁμορφα, συνεχίστηκε ὁμορφα και τελείωσε ὁμορφα. Με μιᾶ ὁμορφιά που γεμίζει τὸ πνεῦμα και ἀγγίζει τὴν ψυχή. Και ἦταν τόσο ἀπλό.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Ἡ ἑσωτερικὴ ἀναταρχή, ἡ ὁποία ἀναστάτωσε τὴν περασμένη ἀνοιξὴ τὴν γειτονικὴ Ἀλβανία καὶ ἰδιαιτέρα τὶς περιοχὲς τῆς Βορείου Ἡπείρου μὲ ἐπακόλουθο τὴν ἔξαρση τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς τρομοκρατίας, ἐπαύξησε τὸ κῦμα φυγῆς πολλῶν οἰκογενειῶν, ἰδιαιτέρα τῶν ὁμοεθνῶν μας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀλλαχού μὲ συνέπεια νὰ ἀπορφανισθοῦν τὰ ἑλληνικὰ χωριὰ καὶ πόλεις ἀπὸ τὸν νεανικὸ πληθυσμὸ καὶ φυσικὰ καὶ ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ.

Τοῦτο ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν μείωση τῶν μαθητῶν στὰ σχολεῖα τὰ ὁποία λειτουργοῦν στὶς περιοχὲς αὐτές, τὴν ἔλλειψη διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ τὴν ἐν γένει ὑποτονικὴ λειτουργία αὐτῶν, γεγονὸς τὸ ὁποῖο, ἐὰν παραταθεῖ, θὰ ὀδηγήσει καὶ σὲ νέες ἀποδημίες τῶν ὑπολοίπων κατοίκων καὶ τὴν πλήρη ἐγκατάλειψη τῶν ἀπὸ αἰῶνων ἐστιῶν αὐτῶν.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ἀφήσει ἀδιάφορον τὴν ἐπίσημη πολιτεία καὶ παράλληλα νὰ κεντρίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον ἰδιωτικῶν φορέων γιὰ τὴν ἀνάληψη πρωτοβουλιῶν γιὰ τὴν κάλυψη τῶν κενῶν σὲ διδακτικὸ προσωπικὸ καὶ τὴν ἐν γένει ἐνίσχυση τῶν σχολείων αὐτῶν, προκειμένου νὰ μὴ διακοπῇ ἡ λειτουργία των.

Κανεὶς δὲν ὑποτιμᾷ τὶς δυσκολίες, τὶς γραφειοκρατικὲς διατυπώσεις καὶ τοὺς κινδύνους γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἐθνικοῦ χρέους ἐναντι τοῦ φθίνοντος Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Μιὰ τέτοια ὅμως πρωτοβουλία συνελπίζεται καὶ ἓνα πνεῦμα ἀποστολικότητος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σπανίζει στοὺς καιροὺς

μας, πού ἐν τούτοις εἶναι «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τέτοιων κρισίμων περιστάσεων.

Ἡ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΕΙΛΗ

Λίγους μῆνες ἀπὸ τὴν συμφωνία τῆς Μαδρίτης οἱ ἑλληνοτουρκικὲς σχέσεις ἐπανερχοῦν σχεδὸν στὸ σημεῖο μηδὲν καὶ παρ' ὅλον ὅτι σύμφωνα καὶ μὲ τὴν ὁμολογία τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ τῶν ἔξωτερικῶν, ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔκανε καμμία προκλητικὴ κίνηση, τὸ κλίμα ἐμφανίζεται ἐκρηκτικὸ καὶ ἡ ὅλη ἔντασις ὑποδαυλίζεται ἀπὸ ἀπίθανα δημοσιεύματα τοῦ τουρκικοῦ τύπου, τὰ ὁποία συνεγείρουν τὴν κοινὴ γνώμη στὴν χώρα τους μὲ τὴν καλλιέργεια σὲ αὐτὴν κλίματος ἀνησυχίας γιὰ φανταστικοὺς κινδύνους δῆθεν ἐπιθετικῶν προθέσεων τῆς Ἑλλάδας ἐναντίον των.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἀξίωσις τῶν Τούρκων ἐπισημῶν γιὰ τὴν ἀποστρατικοποίησι τῶν ἑλληνικῶν νησιῶν στὸ Αἰγαῖο, μὲ πρόσοχη τὴν ἀσφάλεια τῶν ἰδικῶν τους γειτονικῶν ἀκτῶν, γεννᾷ τὴν εὐλογη ὑποψία γιὰ τὶς κακόβουλες προθέσεις τῆς τουρκικῆς ἡγεσίας, ἡ ὁποία ἀποβλέπει, στὴν περίπτωσι κατὰ τὴν ὁποία ἤθελε πραγματοποιηθεῖ ἡ παράλογη αὐτὴ ἐπιθυμία των, στὴν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς στὸ ἀπώτερο μέλλον καὶ σὲ δεδομένη εὐκαιρία κατάληψι τῶν ἑλληνικῶν νησιῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἐπιχειρήσεως Ἀττίλας στὴν Κύπρο τὸ 1974 καὶ στὴν διαιώνισι μιᾶς καταστάσεως, δεδομένης τῆς ἀπροθυμίας καὶ τῆς ἀνικανότητος τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς νομιμότητος καὶ τὴν

έφαρμογή τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ὅπως συμβαίνει 23 καὶ πλέον ἔτη στὴν μαρτυρική μεγαλόνησο.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐνδεικτικὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθελληνικοῦ κλίματος τὸ ὁποῖο ἐπικρατεῖ στὴν ἐξ ἀνατολῶν γειτονική χώρα εἶναι καὶ τὰ ἐπεισόδια τὰ ὁποῖα ἔλαβαν χώρα τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριο, ὅταν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ἡ ἀκολουθία του ἐπιχείρησαν εὐλαβικὸ προσκύνημα στὰ ἑρείπια πλέον τῆς ἱστορικής μονῆς τῆς Παναγίας τοῦ Σουμελᾶ στὸν Πόντο.

"Ὅλα αὐτὰ εἶναι κοινὸς τόπος στὴν καθημερινή μας ζωή, πρᾶγμα ποῦ ὀδηγεῖ πολλές φορές σὲ ὑποτίμηση τοῦ κινδύνου καὶ στὸν ἐφησυχασμὸ.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο θὰ ἤθελε νὰ ὑπενθυμίσει ἡ στήλη αὐτὴ στὴν προκειμένη περίπτωσι εἶναι δύο τινά: καλλιεργείται στὴν νέα γενεά, ἡ ὁποία καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσει μία ἐπιθετικὴ ἐνέργεια ἐξ Ἀνατολῶν τὸ πατριωτικὸ αἶσθημα, σύμφωνα μὲ τὶς παραδόσεις τοῦ Γένους ἢ τοῦτο παραθεωρεῖται μάλιστα καὶ μὲ τὶς παραχωρήσεις τοῦ κράτους πρὸς τοὺς «ἀντιρρησίες συνειδήσεως»; Καὶ δεύτερο, ἔχει γίνεῖ κατανοητὸ ἀπὸ τὸ κράτος πρῶτα γιὰ τὴν περιστολή τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ τοὺς πολίτες γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεων των ἢ ἐξοικονόμηση κονδυλίων γιὰ τὸν ἀμυντικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς Πατρίδας; Τὸ ἐπικουρεῖον πνεῦμα ποῦ ἐπικρατεῖ στὴ σημερινὴ κοινωνία καὶ σὲ μεγάλο ποσοστὸ τῆς νεολαίας δὲν δίνει ἐνθαρρυντικές ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα αὐτά. Ἡ ἄμυνα τῆς Πατρίδας καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ τόπου ἔχουν ὡς βασικὴ προϋπόθεση ἕνα πνεῦμα εὐθύνης καὶ θυσίας ποῦ σήμερα σπανίζει.

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΕΝΟΣ ΑΣΤΡΟΝΑΥΤΗ

Μέγας θόρυβος παρατηρεῖται γιὰ βιβλία μὲ προσωπικὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ πρόσωπα τῆς δημόσιας ζωῆς ἢ τοῦ καλλιτεχνικοῦ κό-

σμου, ποῦ ὀννεγείρουν περιστασιακὰ τὴν κοινὴ γνώμη, γιὰ νὰ καλύψουν συνήθως μία παροδικὴ περιέργεια.

Πόσον ὁμως εἶναι γνωστὸ τὸ γεγονός ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἔχουν ἐπισκεφθεῖ τὴν σελήνη, ὁ Ἀμερικανὸς ἀστροναύτης Τσάρλς Ντιούϊκ, 62 ἐτῶν σήμερα, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφθηκε πρόσφατα τὴν Ἀθήνα, ἐδημοσίευσε ἕνα βιβλίο μὲ τίτλο "Moon walker";

Στὸ βιβλίο αὐτὸ ὁ συγγραφέας του ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προσωπικὲς του ἐντυπώσεις καὶ συγκινήσεις ἀπὸ τὰ διαστημικὰ κατορθώματα τοῦ ἴδιου καὶ τῶν συνεπιβατῶν του κάνει μία ὁμολογία Πίστεως στὸν Χριστὸν καὶ ὁμιλεῖ γιὰ τὶς εὐεργετικὲς ἐπιπτώσεις ποῦ εἶχε στὴν ἀτομικὴ καὶ οἰκογενειακὴ του ζωὴ ἡ ἐπιστροφή στὴν Πίστη αὐτὴν.

Ὁ Ντιούϊκ μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ προγράμματος Ἀπόλλων 16 καὶ τὴν ἐπάνοδο τῶν ἀστροναυτῶν στὴν Γῆ, παραστράτησε λόγω φήμης καὶ δόξας καὶ ἐκινδύνευσε νὰ καταστρέψει τὴν ἀτομικὴ καὶ οἰκογενειακὴ του ζωὴ, παρασύροντας καὶ ἄλλους μαζί του. Βρῆκε ὁμως ἀργότερα τὸν Θεὸ μέσα ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφή καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλησε δύναμη καὶ ἐλπίδα γιὰ νὰ οἰκοδομήσει τὴν ζωὴ του σὲ πιὸ στέρεες βάσεις. Καὶ αὐτὴν τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πίστη ἐπιθυμεῖ νὰ μεταδώσει σὲ ὄσους ἔχουν παρόμοια προβλήματα στὸν σημερινὸ κόσμο, ποῦ ἔχει παραμελήσει τὶς αἰώνιες ἀξίες. Καὶ γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ ἔγραψε τὸ βιβλίο αὐτό, τὸ ὁποῖο ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία νὰ μεταφρασθεῖ καὶ στὰ ἑλληνικά, στὴν γλῶσσα, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, ποῦ ἔχουν γραφεῖ καὶ τὰ Εὐαγγέλια.

"Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι τέτοια μηνύματα ἐπιστροφῆς στὴν Πίστη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπώνυμων προσώπων θὰ ἔχουν θετικὴ ἀπήχησι στὴν σύγχρονη κοινωνία.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ

Διακόσιες είκοσι χιλιάδες ελληνόπουλα λιγότεροι μαθητές μέσα σε 10 χρόνια. "Ό,τι και να πούμε κανένas δέν συγκινείται. Ή υπογεννητικότητα είναι ίσως τὸ πιὸ σοβαρὸ ἔθνικὸ πρόβλημα. Φέτος ἔκλεισαν 112 δημοτικά σχολεία. Ἐκλείσαν ἀπὸ τὴν ἔλλειψη μαθητῶν. Ἄλλα τόσα συγχωνεύτηκαν καὶ 155 θὰ ἔχουν λιγότερες τάξεις. Ποιὸς εἶναι ὑπεύθυνος; Ποιὸς πρέπει νὰ διαφωτίζει τὶς νέες οἰκογένειες; Ποιὸς πρέπει νὰ ἐνισχύσει τὶς πολύτεκνες οἰκογένειες; Ποιὸς θὰ βοηθήσει αὐτοὺς πὺν διστάζουν νὰ ἀποκτήσουν περισσότερα ἀπὸ ἓνα ἢ δύο παιδιά; Ἡ Ἑλλάδα γεννάει κι ἀντὶ νὰ κοιτάξουμε τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, προσπαθοῦμε σὲ περίοδο σκληρῆς λιτότητας νὰ ἀυξήσουμε τὰ εἰσοδήματα μερικῶν πὺν ἔπρεπε πρῶτοι νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὶς ἐξαιρέσεις, κόβοντας ὅμως τὰ μηδαμινὰ ἐπιδόματα σὶς πολύτεκνες οἰκογένειες.

ΑΞΕΧΑΣΤΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ, ΟΧΙ ΧΑΜΕΝΕΣ

Κανένas δέν ξεχνάει τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή. Ὑστερα ἀπὸ 75 χρόνια τιμήθηκε τὸ μεγαλύτερο δράμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα. Στὴν Ἀθήνα διήμερες ἐκδηλώσεις στὸ Ἡρώδειο (Ἀνατολικά τῆς ψυχῆς μου), τετράπτυχο πρόγραμμα μὲ μουσικὴ τῆς ἑλληνικῆς ἀνατολῆς (Καππαδοκία, Πόντος, Σμύρνη καὶ δυτικὰ παράλια, Κωνσταντινούπολη καὶ Δυτικὴ Θράκη). Στὴ Θεσσαλονικὴ κύκλος ἐκδηλώσεων «Γῆ Αἰολίας, Γῆ τῆς Ἰωνίας» μὲ ἐκθέσεις παλαιῶν φωτογραφιῶν τοῦ ἱστορικῶ ἀρχείου προσφυγικῶ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Δήμου Καλαμαριάς μὲ θέμα τὴν Πέργαμο, τὴν Ἐφεσο, τὰ Μοσχονήσια, τὴ Σμύρνη καὶ τὸ Ἀἶβαλι καὶ ἄλλον ἔντυπο ὑλικό. Παρόμοιες ἐκδηλώσεις

ἔγιναν στὸ Λονδίνο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν «ὁ τελευταῖος Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρῆς Ἀσίας» πὺν συνέθεσαν οἱ Μέλπω καὶ Ὀκτάβιος Μερλιέ καὶ πρωτοπαρουσίασαν στὴν Ἀθήνα τὸ 1973.

Ἄξέχαστες, ἀλησμόνητες! Ὅχι χαμένες πατρίδες!

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Δύο σημαντικὲς ἐκθέσεις εἶναι ἡ συμμετοχὴ τῆς χώρας μας στὸν ἐορτασμὸ τῶν 850 χρόνων τῆς ἱστορικῆς πρωτεύουσας τῆς Ρωσίας. Ἡ μία «Ἡ Μόσχα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς», πὺν ἐγκαινιάσθηκε στὸ ναὸ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τοῦ Κρεμλίνου καὶ ἡ δεύτερη «Ἑλληνικά χειρόγραφα καὶ ἀρχαιὰ ἔγγραφα στὴ Μόσχα 15ος-17ος αἰ.», πὺν στεγάζεται στὸ Κρατικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο στὴν Κόκκινη πλατεῖα. Καὶ οἱ δύο ἐκθέσεις θὰ λειτουργοῦν μέχρι τὰ μέσα Νοεμβρίου.

Στὴν πρώτη ἐκθεση παρουσιάζονται ἐκκλησιαστικὰ σκευῆ, εἰκόνες, πολύτιμα ὑφάσματα, χρυσὰ κοσμήματα καὶ ἐγκόλτια, μικροτεχνίες ἀπὸ πολύτιμα μέταλλα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα «πὺν ἔχουν σχέση μὲ τὴ χώρα μας καὶ συνδέουν τὴ Ρωσία μὲ τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ μέσω τῆς Ὀρθοδοξίας τὴν ἐνέταξαν στὸ Ἑλληνικὸ πολιτιστικὸ μοντέλλο».

Ἀνάμεσα στὰ κειμήλια πὺν κατασκευάστηκαν στὸν ἑλληνικὸ κόσμο ἀπὸ τὸ 15ο-17ο αἰῶνα εἶναι «ἡ Θεοτόκος τοῦ Μαξίμου», «ἡ Ὁδηγήτρια», «ἡ Παναγία τοῦ Ποιμένους», ἀντίγραφο τῆς «Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν», Ὁμοφόριο καὶ ὁ σάκος τοῦ Μητροπολίτου Φωτίου τοῦ Μονεμβασιώτη, ἀνεκτίμητα ὑφάσματα ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τοῦ Κρεμλίνου, χρυσὸ ἐπικάλυμμα τοῦ μνήματος τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, πὺν φιλοτεχνήθηκε τὸν 16ο αἰῶνα στὴν Κωνσταντι-

νούπολη για τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Στὴ δευτέρα ἐκθεση περιλαμβάνονται «ἐλληνικά χειρόγραφα καὶ ἀρχαϊκὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς 15ος-17ος αἰῶνας», τὸ χειρόγραφο «Τριῶδιο τοῦ Μητροπολίτου Φωτίου τοῦ Μονεμβασιώτη», ποῦ γράφτηκε τὸ Πάσχα τοῦ 1409 καὶ φυλάσσεται στὴ Μόσχα, τὸ «Εὐαγγελιστάριον» τοῦ 11ου αἰῶνα, τὸ χειρόγραφο ποῦ ἔφερε ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὁ Ἀρσένιος Σουχάνοφ, τὸ ἀρχαϊκὸ ὕλικὸ γιὰ τὴν ἴδρυση στὴ Ρωσία τοῦ πρώτου ἀνώτατου ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες λογίους ἀδελφούς Λειχούδη ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά!

Ἡ Ἑλληνικὴ παρουσία εἶναι σημαντικὴ. Ἡ ιστορικὴ πραγματικότητὰ ἐπιβεβαιώνει τὶς πανάρχαιες σχέσεις μὲ τὸν ὀρθόδοξο ρωσικὸ λαό. Ὁ ἐπισκέπτης τῆς Μόσχας καὶ ἄλλων μεγάλων πόλεων αἰσθάνεται συγκίνηση ὅταν ἀντικρίζει μέσα στοὺς ναοὺς ψηφιδωτὰ φτειαγμένα ἀπὸ Ἕλληνες τεχνίτες, γραμμένα μὲ ἑλληνικὰ γράμματα, ὅπως τὸ ΠΛΑΤΥΤΕΡΑ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ, πάνω ἀπὸ τὴν εἰκονογράφηση.

ΣΚΟΠΟΣ Ἡ ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΟΧΙ Ὁ ΘΡῆΝΟΣ

Τὸ βρετανικὸ τηλεοπτικὸ κανάλι (BBC) ἀποφάσισε νὰ μὴ μεταδίδει νεκρώσιμες ἀκολουθίες. Οἱ ἐπιτελεῖς τοῦ βρετανικοῦ δικτύου φαίνονται μετανιωμένοι γιὰ τὸ γεγονός ὅτι ἀφιέρωσαν δύο εἰκοσιτετράωρα ἀπὸ τὸ πρόγραμμά τους προκειμένου νὰ καλύψουν τὴν κηδεῖα τῆς πριγκίπισσας τῆς Οὐαλλίας Νταϊάνας. Οἱ ἐπικεφαλῆς τοῦ τηλεοπτικοῦ προγράμματος ἀποφάσισαν ὅτι σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις πρέπει νὰ δίδεται ἔμφαση στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου, στὰ ἔργα του καὶ στὴν προσφορὰ του στὴν κοινωνία. «Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἐπιβάλλεται ὁ θρῆνος στὸ τηλεοπτικὸ κοινό. Πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τρόπους γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε στοὺς τηλεθεατὲς τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἦταν σημαντικό τὸ ἄτομο ποῦ ἔφυγε».

Τιμοῦμε τοὺς νεκροὺς. Οἱ πομπῶδεις ὅμως κηδεῖες καὶ μάλιστα δημοσία δαπάνη καὶ οἱ τιμὲς πρωθυπουργοῦ ποῦ ἀποφασίζονται κάθε τόσο καὶ οἱ πανηγυρισμοὶ ποῦ σὲ τίποτα δὲν ὠφελοῦν, ἀφοῦ **«πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον»**, μποροῦν νὰ περιορίζονται στὸ σημεῖο τοῦ μέτρου. Καὶ τὰ θλιβερὰ θεάματα καὶ οἱ ἐπιμνημόσυνες δεήσεις μποροῦν νὰ μένουν στὸ παρασκήνιο μᾶς συναισθηματικῆς φορτίσεως μέσα στὸν ἰδιωτικὸ χῶρο τῆς οἰκογένειας. Μὰ εἶναι θὰ μοῦ πεῖτε τὸ μόνο ποῦ πρέπει νὰ διορθωθεῖ στὰ τηλεοπτικὰ προγράμματα;

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΑΚΟΜΑ ΔΙΔΑΣΚΕΙ

Ὁ Στίβεν Ράνοιμαν ἐπισκέφθηκε τὴν ἐκθεση «Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁσους» στὴ Θεσσαλονίκη. -Πῶς εἶδατε τὴν ἐκθεση μέσα ἀπὸ τὰ μάτια καὶ τὴ γνώση σας; τὸν ρώτησαν. -Καταπληκτικὴ. Κυρίως πάνω ἀπ' ὅλα ἐπιβεβαίωσε τὴν ἀποψή μου ὅτι τὸ Βυζάντιο εἶναι ἓνας κόσμος ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ. Δὲν ἔχει πεθάνει. Τὸ Βυζάντιο ἀκόμη καὶ σήμερα ὀξύνει τὴ σκέψη καὶ τὸ πνεῦμα. Ὁ Ράνοιμαν τιμήθηκε ἀπὸ τὸ Ἴδρυμα Ὠνάση γιὰ τὸ πολιτιστικὸ καὶ ἀνθρωπιστικὸ μήνυμα τοῦ Βυζαντίου, τὸ ριζωμένο στὴν Ὁρθοδοξία.

ΓΙΑ ΝΑ ΜΗΝ ΞΕΧΝΙΩΜΑΣΤΕ

Πακτωλὸς 300 δισεκατομμυρίων δραχμῶν παίχτηκαν σὲ ἑννέα μῆνες καθὼς ἦδη τὸ πρῶτο ὀκτάμηνο στὶς ἑννέα ἐπιχειρήσεις καζίνο (ἰδιωτικὲς καὶ κρατικὲς) παίχτηκαν περίπου 260 δις. δρχ. Βέβαια τὸ Κράτος πῆρε κάποια δισεκατομμύρια. Ἄλλὰ πρὸς Θεοῦ! Κανένας δὲν σκέπτεται ὅτι ἡ ἠθικὴ ἐκμετάλλευση δημιούργησε ἀτμόσφαιρα διαφθορᾶς ποῦ ἔγινε πλέον τρόπος ζωῆς γιὰ τὸν νεοέλληνα μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ Κράτους;

Σ.Β.Π.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

«ΑΚΤΙΝΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ»

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Ἐπιτέλους, ὄχι προβολὴ στὸ ἐγκλημα καὶ στὸ sex καθημερινά. Ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο, ποῦ χαιρετίζεται μὲ ἐλπίδα. Εἶναι ἡ νέα ἐκπομπὴ μὲ τίτλο «Ἀκτίνες στὸν Κόσμο» (Παρασκευὴ πρωὶ 10.15'). Περιλαμβάνεται στοὺς κόλπους τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Πειραιϊκῆς Ἐκκλησίας, ποῦ ἐπὶ χρόνια τώρα τροφοδοτεῖ ψυχικά ἑκατοντάδες ἀνθρώπους καὶ ἀπαλύνει τὴν ἀγωνία καὶ τὸν πόνο.

Εἶναι ἐπίτευγμα νέων ἀνθρώπων, νέων ἐπιστημόνων, μὲ πλήρη συναίσθηση γιὰ τὸ ὑψηλὸ ἔργο ποῦ ἐπιτελοῦν. Ἀπεδείχθη μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐκπομπή, μὲ ἐπίκαιρα θέματα, κοινωνικά, ἱστορικά, ἐπιστημονικά, ἠθικά. Κλωνοποίηση. Μπροστὰ στὴ σύγχρονη Βιοϊατρικὴ, Συμβολὴ στὴ διαπαιδαγώγηση τῶν νέων τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, Γυναῖκες μηνύματα στὴ σύγχρονη ἐποχή, Ἐκθεση κειμηλίων θησαυροῦ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καὶ ἄλλα, εἶναι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν θεμάτων, ποῦ ἀκούσθηκαν καὶ ἀποτελοῦν λαχτάρια γιὰ μιὰ καλύτερη ζωὴ.

Μὲ δέος ὑπογραμμίζεται ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὴν καινούργια ἐκρηξὴ τῆς Ἐπιστήμης καὶ προβάλλονται τὰ θρησκευτικὰ ἰδεώδη, ποῦ ἀποτελοῦν τὸν θεμέλιο λίθο τῆς ζωῆς καὶ καλλιεργοῦν τὴν εὐθύνη, ποῦ στηρίζεται ἐπάνω στὴν ἐλπίδα, μιὰ συνεχῆ εὐθύνη ἀπέναντι στὸ χρέος, στὸ Θεὸ καὶ τὴν Κοινωνία. Καταφέρνουν οἱ ὑπεύθυνοι μὲ τὸ σχολιασμὸ τῆς ἐπικαιρότητας, δικῆς μας καὶ ξένης, νὰ κρατοῦν ἐπὶ τρία τέταρτα, ἀδιά-

πτωτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ καὶ μὲ διακριτικότητα νὰ περνοῦν τὰ μηνύματά τους.

Εἶναι οἱ νέοι, ποῦ ξέρουσαν νὰ τοποθετοῦνται στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς, ποῦ ἔχουν κάνει ἔργο τὴν κοινωνικὴ προσφορά, ποῦ πονοῦν γιὰ τὸν συνάνθρωπο καὶ τὴν πνευματικὴ σύγχυση, ποῦ ἐπικρατεῖ γύρω ἀπὸ αὐτόν.

Εἶναι οἱ νέοι μὲ φρόνηση. «*Τὸ φρονεῖν*» κατὰ τὸν Πλούταρχον «*βίον ποιεῖ ἄριστον καὶ ἡδιστον*». Τὸ πρόβλημα μᾶς ὑπεύθυνης ἀντιμετώπισεως τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ ἀπασχολήσει κάθε σοβαρὸ ἄνθρωπο, ποῦ ζητεῖ μιὰ πνευματικὴ καὶ διανοητικὴ ἀνανέωση.

Τέτοια ἔργα, ἀπὸ νέους ἀνθρώπους, στὸ κατώφλι τοῦ 2000 χαρίζουν χαμόγελο αἰσιοδοξίας στὸν καινούργιο αἰώνα.

ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

"COMMON TIME" ἢ "TEMPS COMMUN"

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»

Ἀσφαλῶς, οὔτε κι ἐσεῖς τὸ περιμένετε. Σὰς τὸ ὁμολογῶ, ὅτι οὔτε κι ἐγὼ μποροῦσα ποτὲ νὰ φαντασθῶ, ὅτι σήμερα -στὸ τελευταῖο εἰκοστὸ τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα- θὰ «φύτρωναν» στὸ κέντρο τῶν πανεπιστημιακῶν κέντρων τῆς Εὐρώπης τέτοια... «φρούτα»! Common time τὸ λένε, καὶ μεταφράζεται «κοινὸς χρόνος» ἢ καλύτερα, κοινὴ χρονικὴ ἀφετηρία, ἢ κοινῶς παραδεκτὸς χρόνος.

Ὅχι πιά τὰ καθυστερημένα «Πρὸ Χρι-

στοῦ» καὶ «Μετὰ Χριστὸν» (B.C. καὶ A.D), πὺ σημαδεύσαν τὴν ἱστορία τοῦ κόσμου γιὰ 2000 χρόνια!!! Ἐποὶ δὼ καὶ ἐμπρὸς θὰ ἔχουμε: «Πρὸ Κοινῶς Παραδεκτοῦ Χρόνου» (Before Common Time) καὶ «Μετὰ Κοινῶς Παραδεκτοῦ Χρόνου» (After Common Time). Κι αὐτὰ μεταξὺ σοβαρῶν καθηγητῶν τοῦ Τμήματος Κλασσικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου...

Οἱ πραγματεῖες τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδαστῶν «διορθώνονται» διακριτικὰ καὶ ἂν θέλῃς νὰ πάρῃς πτυχίο, τόλμησε νὰ μὴ συμμορφωθῆς... Αὐτὸ ὀνομάζεται «ἐλευθέρω διακίνηση ἰδεῶν», σὲ ἕνα τόσο σημαντικό ἀκαδημαϊκὸ κέντρο τῆς Εὐρώπης, ἢ ὁποῖα φιλοδοξεῖ καὶ... πνευματικὰ πρωτεῖα!

Καὶ οἱ φορεῖς τοῦ νεωτερισμοῦ αὐτοῦ; Ὀνομάζονται τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς «γνωστικοὺς» (gnostics). Νομίζω πὺς παλαιὰ λέγαμε γνωστικούς, αὐτοὺς πὺς εἶχανε μυαλό. Ἔτσι δὲν εἶναι;

Ξανακοιτάζοντας τὶς λέξεις πὺς ἀποτελοῦν τὸν νέο αὐτὸ ὄρισμό, σὰν νὰ νομίζω πὺς κάπου ὑπάρχουν βασικὰ ἐννοιολογικὰ λάθη: «Κοινῶς Παραδεκτὸς Χρόνος»! Παραδεκτὸς ἀπὸ ποιόν; Πότε ἐγίνε αὐτὴ ἢ

παραδοχὴ; Ἐποὶ κανένα Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης, ἔστω τὰ πολυβασανισμένα Ἦνωμένα Ἐθνη; Τὸ Συμβούλιο τῶν Ἐφτά;

Καὶ ὕστερα αὐτὸ τὸ «κοινῶς», ποιὸν ἀντιπροσωπεύει; Μερικὲς μόνο χῶρες; Τοὺς Μουσουλμάνους; Ἦ δὲν ξέρουν οἱ «γνωστικοὶ» τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου, ὅτι ἤδη αὐτοί, ἀκόμη καὶ στὰ μὴ θρησκευτικὰ τοὺς κείμενα, χρησιμοποιοῦν «Ἐτὴ ἀπὸ Ἐγίρας» (Hegira Time);

Ἴσως ἢ μόνη ἐννοιολογικὰ παραδεκτὴ λέξη στὸν νέο αὐτὸ ὄρισμό εἶναι ἢ λέξη «χρόνος», ἢ χρονικὴ ἀφετηρία. Ἄλλὰ καὶ αὐτός, ὁ χρόνος, ὁ ὅποιοσδήποτε χρόνος, χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἔχει κανένα νόημα, καμμία σημασία.

Ὁ συνεργάτης σας κ. Πανορμίτης, πὺς ἔχει ταλέντο στὸ σοβαρὸ χιοῦμορ, ἂς γράψῃ κάτι στὶς «Ἀκτίνες». Καὶ ἂς βάλῃ κάποιον πὺς ξέρει καλὰ Ἀγγλικά, νὰ τὸ μεταφράσῃ καὶ νὰ τὸ στείλῃ στοὺς «γνωστικοὺς» (ἀνεγκέφαλους) τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου, Τμήμα Κλασσικῶν Σπουδῶν.

Μὲ πολλὴ ἐκτίμηση καὶ ἀγάπη
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΦΙΛΙΚΟΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν Ἰην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατριδῆς, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δοῦρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτήσια συνδρομὴ, ἑσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἔξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλαιοκρίσιαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Νοέμβριος 1997

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Γ. ΒΕΡΙΤΗ
ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κεφάλαια από την ιστορία της τέχνης και μάλιστα της ελληνικής, της οποίας οι κλασσικές περίοδοι, αρχαία και βυζαντινή, είναι οι γενέτειρες, κατά μέγα μέρος, των νεωτέρων λογοτεχνιών.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ
Πρωτοπρεσβυτέρου
Καθηγητού Πανεπιστημίου
**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

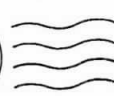
Ἐναφορὰ στὶς διάφορες πτυχές
τῆς Ἱστορίας, τῆς Θρησκείας, τοῦ ἠθους
καὶ τῆς πολιτισμικῆς κληρονομιάς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ
Πρωτοπρεσβυτέρου
Καθηγητού Πανεπιστημίου
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ
Γ' ἔκδοση

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για αγορά από 16 ετών και άνω)	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	1000
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	800

Οί συνδρομηταί τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπό τόν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν στό τηλέφωνο 32 23 560.